

ČZP VORANC - DOSEŽKI IN NAČRTI

Koroška je s ČZP "Voranc" dobila založbo, ki že tretje leto vztrajno uresničuje zastavljeni program. Dosedanje izdaje so bile osredotočene na domačo krajino in tukajšnje ustvarjalce. V založbi nas preveva tiha in tehtna misel pokojnega dr. Franca Sušnika, "da imajo tudi koroški umetniki marsikaj pokazati in povedati drugim v širši slovenski prostor". Eno izmed teh zamisli je založba že takoj ob začetku uresničila z monografijo **MEŽIŠKA DOLINA** (v sodelovanju z občino Ravne); besedilo je napisal Janez Mrdavšič, dober poznavalec slehernega zanimivejšega dela Mežiške doline, odlično fotografijo pa je prispeval mojster Milan Pajk. Knjigo je oblikoval Edi Koraca. Poleg slovenskega besedila sta tudi povzetka v nemščini in angleščini. Ta knjiga je še posebej namenjena izletnikom in popotnikom, ki (pre)slabo poznajo slikovite dele koroške pokrajine in še niso uspeli spoznati naravnih lepote in kulturnozgodovinske dediščine, ki jo Koroška ima. In ne samo to! Zapisati moram, da knjiga dokumentira podatke o najpomembnejših ljudeh iz te doline. Omeniti moram Prežihovega Voranca, velikega pisatelja in človeka, po katerem smo poimenovali založbo z imenom Voranc. Za nas, ki smo ČZP ustanovili, ni bilo dilem o

imenu firme, bile pa so na temeljnem sodišču, ko je šlo za registracijo podjetja s tem imenom. Od Prežihovega sorodstva smo morali pridobiti soglasje, kar pa ni bilo težko, saj je Prežihinja kljub visoki starosti zamisel o imenu založbe podprla.

Doslej je založba Voranc natisnila tri novitete leposlovnih del. Slovenjegradčan Blaž Prapotnik je grafik, glasbenik in pesnik. Še preden je bila natisnjena knjiga **PEGAZ PREBIJA ZVOČNI ZID**, je v samozaložbi pripravil tri zbirke. Avtor je sodeloval tudi pri opremi knjige, ki jo bogatijo fotografije Barbare Jakše in Staneta Jeršiča, spremno besedo pa je napisal Ciril Zlobec, ki je Blaževe pesmi uvrstil v okvir sodobnega postmodernizma. Silvija Borovnik iz Dravograda je na slovenski literarni sceni že uveljavljeno ime, saj je živo prisotna kot pisateljica, publicistka in prevajalka. Njena nova knjiga ima naslov **SLOVENIJA, MOJA AFRIKA** in prinaša izbor esejev ter zapisov iz najnovejšega obdobja njenega ustvarjanja. Knjigo je zelo inovativno opremil Stojan Brezočnik. Na zavihku ščitnega ovitka je spremno besedo zapisal Andrej Makuc, ki meni, da je Borovnikova bojevnica v plemenitem pomenu besede, saj se dosledno postavlja v bran jezikovne inventivnosti, umnosti našega vsakdana in duhovnosti živetege, kajti nad tem vse prevečkrat zmagujejo skladijski recepti, priučena pamet in bivanjski stereotip. Tretja noviteta je knjiga Janija Rifla **OBLETNICA SAMOTE**. To je prvo izvirno prozno delo, ki ga je izdala ta založba. Likovno jo je opremil Franc Berhtold, spremno besedo pa napisal Marjan Tomšič, ki meni, da je ta proza tematsko, vsebinsko in pisateljsko sveža in izvirna. Podobno misel je zapisal tudi Lojze Kovačič, ki je z recenzijo dopolnil Tomšičevo razmišljanje, da je Obletnica samote zbirka dobrih in občutljivih zgodb.

ČZP Voranc bo v bližnji prihodnosti natisnilo še neobjavljeno besedilo Modeste Wolf z naslovom **SPOMINI NA DOM**, kjer popisuje otroško obdobje znamenitega skladatelja Huga Wolfa. Takoj zatem pa bo izšel prvenec Andreja Makuca z naslovom **SPOMINJAM SE. A ŽE?** To je knjiga novel, ki so plod avtobiografskih doživetij in izkušenj. Opremil jo bo Karel Pečko, spremno besedo pa je napisala Silvija Borovnik.

Ob koncu naj zapišem, da so Odsevanja veliko prispevala k dozorevanju mlajših koroških besednih ustvarjalcev in vse kaže, da bo tudi založba Voranc imela kaj tiskati v bližnji in daljni prihodnosti.

Niko R. Kolar

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

Od novembra 1993 do maja 1994 se je v naši občini zvrstilo veliko kulturnih dogodkov: prav je, da poročamo o njih tudi v naši kulturni kroniki!

NOVEMBER

Na jubilejnim koncertu ob 40-letnici glasbenega delovanja Jožeta Leskovarja so v Kulturnem domu Slovenj Gradec priredili koncert v njegovo čast naslednji zbori: Mladinski PZ II.OŠ Slovenj Gradec (zborovodja Simona Štumberger), Mešani PZ iz Vuzenice (dir. Danica Pokeršnik), Oktet TRO Prevalje (vodja Viljemka Raško) in Komorni ženski PZ iz Domžal pod vodstvom Karlija Leskovca.

Vse pesmi, ki so jih zbori zapeli, je priredil ali uglasbil Jože Leskovar.

DECEMBER

Kulturno društvo Splošne bolnišnice Slovenj Gradec je pripravilo razstavo likovnih del Jožeta Kremžarja iz Šmartna. Otvoritveni spored je obogatil Moški pevski zbor iz Šmartna. V Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec so odprli razstavo 4. koroškega likovnega bienala. Na ogled so bila dela Bogdana Borčiča, Gustava Gnamuša, Gustava Januša in Mirana Prodrika, gost pa je bil Hermann Falke. V otvoritvenem sporedu je sodelovala Cita Galič in igrala domače pesmi na citrah.

JANUAR

V Kulturnem domu nas je navdušil Vlado Kreslin z Beltinško bando. Koncert je gromko pozdravljala polna dvorana.

Ob 30-letnici smrti slovenskega pisatelja in domoljuba - selskega župnika - F.K.Meška je Kulturno društvo Sele - Vrhe pripravilo spominsko slovesnost na Selah - s spominsko mašo in žalnim zborom ob grobu.

Ljubljanski madrigalisti so ponovno nastopili v Slovenj Gradcu pod vodstvom Matjaža Ščeka. Koncert klasične glasbe je občinstvo toplo sprejelo.

FEBRUAR

Letošnji mesec kulture je bil posvečen spominu na F.K.Meška. Ob tej priložnosti se je v občini zvrstilo mnogo kulturnih prireditev.

Na osrednji prireditvi v Slovenj Gradcu so podelili Bernekerjevo nagrado in plakete, v kulturnem programu, ki je bil posvečen Mešku v spomin in ki ga je režiral Igor Prodrik, je sodeloval Robert Walzl, slovenski gledališki igralec iz Ljubljane. Nastopil je tudi Moški pevski zbor Kope z Legna.

V Mislinji so uprizorili mladinsko igro L. Suhodolčana Srečna hiša Doberdan: uprizoritev je pripravila mladinska gledališka skupina pod vodstvom Andreje Martinc. Predstava je vzbudila veliko zanimanje. Zelo uspel je tudi zabavni večer z Babnikovo godbo in pevci zbora Fidelis, ljubitelje domače glasbe pa je navdušilo srečanje ljudskih godcev in pevcev.

V Splošni bolnišnici Slovenj Gradec je likovna sekcija KUD pripravila razstavo del Lojzeta Pogorevca, Brede Celcer, Bogomirja Celcerja, Štefana Merčnika in Grete Mohorko. Na otvoritveni slovesnosti je sodeloval Mešani PZ župnije Ravne na Koroškem. Tudi druga kulturna društva so počastila Prešernov dan (Šmartno, Stari trg, Podgorje in Sele): program so oblikovale vse delovne sekcije posameznih društev. V

Galeriji likovnih umetnosti se je predstavil z najnovejšimi likovnimi stvaritvami Tadej Pogačar. Sonja Lavrinšek in Urška Meglič sta koncertirali v Glasbeni šoli Slovenj Gradec. Veliki popotnik Zvone Šeruga je obudil spomine na potovanja po svetu z multivizijskim predavanjem v Kulturnem domu Slovenj Gradec.

Na prvem samostojnem koncertu se je predstavil Big band Ota Vrhovnika. Občinstvo je napolnilo dvorano do zadnjega kotička. Promocijski koncert je navdušil staro in mlado.

MAREC

V kulturnem domu v Šentilju je gledališka skupina KUD Mislinja pod vodstvom Petra Tovšaka uprizorila dramatičnijo Jurčičevega Desetega brata. Občinstvo je predstavo toplo sprejelo.

APRIL

V Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec je o zgodovini NOB predaval dr. Milan Ževart. Ob tej priložnosti so predstavili knjigo prof. Jožeta Marolta o Šercejevi brigadi. Prireditev je bila v počastitev dneva upora.

Na občinski reviji odraslih pevskih zborov Koroška poje 1994 na Srednji šoli v Slovenj Gradcu je nastopilo enajst zborov.

Prof. Dragica Žvarova in prof. Branko Čepin sta ocenila, da se je programska, glasovna in umetniška kvaliteta zborov dvignila.

Oktet Mislinja je povabil v goste Oktet Zavodnje in Stobljanski oktet. Koncert je bil v Kulturnem domu v Šentilju.

Ob petnajstletnici prepevanja so pripravile jubilejni koncert pevke Upokojenskega ženskega pevskega zbora Šmartno.

Skupina ILEX je nastopila v sklopu prireditev, ki so spremljale razstavo ročno izdelanih instrumentov (kitar) mojstra Ignaca Zaletelja. Koncertirali so v Mariboru in v Mengšu.

MAJ

Na tradicionalni zaključni reviji odraslih zborov Koroška poje 94 na Srednji šoli v Slovenj Gradcu se je predstavilo enajst najboljših zborov Koroške. Koncert so posneli, izšla naj bi tudi kaseta. Lepo je uspela revija otroških in mladinskih zborov Koroška poje 94, žetev vztrajnega dela vseh naših glasbenih pedagogov. Na Srednji šoli Slovenj Gradec (organizator Literarni klub Slovenj Gradec) je predavala o pesnici Svetlani Makarovič prof. mag. Silvija Borovnik. Tematika je vzbudila veliko pozornost.

Zgodovinsko društvo za Koroško in Skupščina občine Slovenj Gradec sta organizirala ogled arheoloških najdb v cerkvi sv. Jurija na Legnu ter predavanje o arheoloških vprašanjih v koroških občinah.

Ogled je vodila in zatem predavala o tematiki mag. Mira Strmčnik -Gulič, sodelavka Zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine Maribor.

Andreja Gologranc

STRANKE IN DRUŠTVA

NA OBMOČJU KOROŠKE KRAJINE OD 1918 - 1945

V Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu pripravljamo razstavo o strankarskem in društvenem življenju na območju koroške krajine od leta 1918 do 1941. Današnje štiri koroške občine so bile upravno razdeljene na srez Dravograd (občina Dravograd, Radlje in Ravne) ter srez Slovenj Gradec (Gornji Dolič je spadal pod srez Slovenske Konjice), h kateremu je bila priključena še Šaleška dolina. To obdobje je razen posameznih krajev zgodovinsko še dokaj neobdelano ali pa je bilo predstavljeno enostransko. Velik problem je predstavljalo arhivsko gradivo nekdanjih srezov. Medtem ko je bil arhiv sreza Dravograd deponiran v Pokrajinskem arhivu Maribor in zaradi neurejenosti nedostopen, smo ugotovili, da je bil arhiv slovenjgraškega v celoti uničen (po letu 1945). Zaradi tega smo se najprej lotili pregleda časopisov za obdobje 1918 - 1941, in sicer smo v celoti pregledali takrat izhajajoča osrednja časopisa - dnevnika Jutro in Slovenec. Prekopirali smo vse članke za območje obeh srezov. Poleg teh dveh smo pregledali še nekaj drugih, manj obširnih časopisov, ki so izhajali tedensko ali krajše časovno obdobje. Kot primer navajam časopis Orjuna, v katerem se pogosto omenja koroška orjunaška organizacija, ki pa je tukaj ob severni meji odigrala popolnoma drugačno vlogo, kot jo pripisujemo orjunaškim organizacijam v drugih delih takratne države.

Kljub temu da je bila celotna dokumentacija sreza Dravograd arhivsko neobdelana, so nam v Pokrajinskem arhivu v Mariboru dovolili, da arhiv v celoti pregledamo, kar je pomenilo pregledati 450 tekočih metrov arhivskega gradiva. Do sedaj smo uspeli obdelati (prekopirati, izpisati...) okoli dve tretjini razporežljivega materiala. Ker je tudi drugo dokumentarno gradivo, ki ni vezano ravno na stranke in društva, zanimivo in pomembno za širše poznavanje življenja v takratnem obdobju (kmetijstvo, šolstvo, inudstrija, gozdarstvo, splavarstvo, gradbeništvo, rudarstvo...), istočasno sestavljamo interni register gradiva za poznejšo, lažjo obdelavo drugih področij.

Politično in strankarsko življenje v letih 1918 - 1941 je bilo zelo razgibano. Na območjih obeh srezov so bile organizirane in delovale razne politične stranke, ki so postale zelo aktivne v predvolilnih obdobjih. Še posebej se je to odražalo ob občinskih

volitvah. Občin je bilo več kakor danes, spori med posameznimi strankami, ki so kandidirale na različnih kandidatnih listah, pa so včasih prerasli v prave politične afere, povezane s prevarami, obrekovanji in tudi razveljavljenimi volitvami. Dokumentov o tem je veliko, še posebej so zanimiva situacijska poročila, ki so jih evidentirale posamezne žandarmerijske postaje in v njih opisujejo dogajanja z raznih shodov in sestankov, ki so jih organizirale politične stranke. Teh shodov je bilo posebej pred volitvami precej, organizirani pa so bili tudi v najbolj zakotnih krajih. Iz situacijskih poročil je razvidno, da je bila udeležba na shodih stalno dobra, kot govorniki pa so nastopali tudi takratni vidnejši slovenski politiki oziroma delavski voditelji. Na podeželju je imela močan vpliv Slovenska ljudska stranka, v industrijskih centrih (Mežiška dolina) so prevladovala delavsko usmerjene stranke, v nekaterih večjih krajih radeljske občine in tudi drugod pa je imela precejšen vpliv številčno šibka, vendar ekonomsko močna nemška manjšina.

Zelo razgibano je bilo tudi društveno in družabno življenje. Obstajala so raznovrstna društva od humanitarnih, športnih, izobraževalnih, dramskih, kulturnih in verskih do društev z nacionalnim in političnim predznakom. V povprečju je bilo registriranih med 20 in 30 različnih društev. Ob dejstvu, da so v nekaterih večjih krajih bila aktivna skoraj vsa, je na območju obeh srezov dejansko delovalo ogromno društev. In vsa je potrebno obdelati. Iz zapisnikov sej in drugih poročil društev je razvidna njihova aktivnost in mirne vesti lahko zatrdim, da so posamezna aktivnejša društva v sezonah odigrala več odskih predstav (iger) kot danes vsa amaterska društva na Koroškem skupaj. Izredno pomembno vlogo so na področju telesne kulture odigrala razna športna oziroma telovadna društva (Sokol, Orel, Svoboda, kolesarska društva), saj so se telovadne akademije, ki so jih pogosto prirejali, spremenile v prava ljudska slavja. Tudi družabno življenje v okviru društev in tudi drugače je bilo pestro (ples, čajanke, izleti in druge družabne prireditve).

Prvotno smo načrtovali kompleksno pregledno razstavo o strankarskem in društvenem življenju na Koroškem, vendar smo se zaradi obilice gradiva odločili za več tematsko ločenih razstav. V začetku prihodnjega leta bo otvoritev razstave o Sokolih in Orljih, še prej pa bomo predstavili zbirko Vinka Cajnka, športnika, kolesarja in športnega funkcionarja, ter pripravili razstavo o delu in življenju škofa Martina Slomška, in to v prostorih župnišča v Vuzenici.

Marjan Kos

LINHARTOVO PRIZNANJE

Sredi novembra je ZKO Slovenije med drugimi podelila Linhartovo priznanje tudi prizadevnemu in neumornemu igralcu in režiserju Petru Tovšaku iz Mislinje, diplomiranemu inženirju elektrotehnike (roj. leta 1942 v Šentilju pod Turjakom). V utemeljitvi je predlagatelj (ZKO Slovenj Gradec) zapisal, da je Petra Tovšaka kulturna dejavnost pritegnila že v srednji šoli, saj je prepeval v mladinskem pevskem zboru in sodeloval v igralški skupini. V Ljubljani je pel v APZ Tone Tomšič, danes pa vodi mešani pevski zbor KUD Mislinja. Toda kulturno prizadevanje Petra Tovšaka je široko in vsestransko in sega še na druga kulturna področja ter daje ton in podobo kulturnemu utripu domačega kraja.

Velika je njegova ljubezen do dramske dejavnosti, ki ji je po vrnitvi v Mislinjo posvetil vse svoje sile in se ji prepustil s srcem in žarom. V več kot dvajsetletnem prizadevanju je z veliko delavnostjo in zavzetostjo oblikoval in izoblikoval igralško skupino, ki z izbranim občutkom in občutljivostjo neguje najboljše tradicije ljudskega igraltva v Mislinjski dolini. Je režiser in igralec. Ob različnih priložnostih so strokovnjaki zelo spodbudno ocenili žive upodobitve ljudskih likov. Med najuspešnejše režiserske postavitve v zadnjih letih sodijo: Miklova Zala, Deseti brat, Koroški tihotapci, Županova Micka, Veriga, Pri Hrastovih, Priložnostni zdravnik, Zdravnik po sili itd. V teh igrah je nastopal tudi kot igralec glavnih vlog. Z Meškovo igro Pri Hrastovih je dramaska skupina KD Mislinja uspešno nastopila na Linhartovem srečanju (1992) v Zagorju. Peter Tovšak posveča zadnje čase vse več poglobljene skrbi in pozornosti mladinski dramski sekciji in tako navdušuje mlade za

odrsko dejavnost ter jih pripravlja na zahtevnejše naloge v "članski" skupini. Razen poustvarjalnega dramskega delovanja je dolga leta predsedoval (in še predseduje) KD Mislinja, uspešno je vodil odbor za obnovo kulturnega doma v Šentilju, zadnje čase pa je med snovalci in organizatorji Tedna kulturnih prireditev v Mislinji ob slovenskem kulturnem prazniku: temeljno vodilo mu je, da vse skupine oz. sekcije predstavijo delček svojega dela in se tako potrdijo pred domačim občinstvom, kar je nedvomno pomembno prav zdaj, ko smisel za delo v ljubiteljski kulturni dejavnosti spet hitro peša. Zveza kulturnih organizacij Slovenije je potrdila to široko zastavljeno kulturno delo in utemeljila priznanje s poudarkom, da je prav v gledališki dejavnosti dragoceno prizadevanje posameznikov, kakršen je Peter Tovšak, in da so to zdravi temelji za razvoj ljubiteljske kulture tudi v prihodnje. Predvsem v odmaknjenih krajih!

T.T.

ČEŠNJEV CVET ZA MARIJO MEDVED

(Vlado Vrbič, v.d. ravnatelj Kulturnega centra Ivana Napotnika Velenje, je poklonil na spominski slovesnosti ob 50-letnici smrti pesnika Karla Destovnika - Kajuha in ob predstavitvi monografije Kajuh cvetočo češnjevo vejico in prvi izvod monografije Mariji Weingerl, roj. Medved, Kajuhovi mladostni prijateljici, več, prvemu njegovemu dekletu).

Letos februarja je minilo 50 let, kar je v Šentvidu pri Zavodnju padel slovenski pesnik Karel Destovnik - Kajuh. Ob tej priložnosti so v Šoštanju pripravili simpozij (22.2.) o njem in njegovem delu, hkrati pa izdali reprezentativno monografijo z naslovom Kajuh. Tako simpozij kot monografija sta opozorila na doslej manj znane Kajuhove pesniške stvaritve, lahko bi rekli, tiste, ki so ostajale v senci borbenih in socialnih njegovih doživetij. Tako z novimi časi prihaja nova in poglobljena misel o pesniku, katerega pot se je vse prehitro iztekla pod streli okupatorjev. 50 let je za človeško življenje dolga doba, a mnogi, ki so ga osebno poznali, se ga še spominjajo, med njimi še posebej njegovo prvo dekle, ki mu je navdihnilo številne pesmi - Marija Weingerl, roj. Medved, doma iz Šoštanja. Zdaj živi v Slovenj Gradcu.

- Tvoji spomini na čas vajine mladosti, na čas zorenja in vojnega gorja? - Res, daleč so tisti časi! A ko vzamem v roke Karlijeve pesmi in pisma, ki mi jih je pisal, se nenadoma preselim v čas najine mladosti, ki sva jo preživljala v Šoštanju, v čas najlepših dni, ki jih je življenje naklonilo nama kot mladima človekoma, ki se iščeta in cenita tovarištvu in ljubezenske sanje. Bilo mi je 16 let, Kajuhu nekaj manj. Vozili smo se v Celje v šolo. Videvala sva se vsak dan. Oba sva rada brala, shajali smo se v čitalniških krožkih, prirejali literarne večere in sodelovali v igralski skupini. Vedela sem, da piše pesmi. Pozneje jih je tudi objavljaj, največ v Slovenski mladini (običajno pod psevdonimom Drago Jeran). Zelo sva se navezala drug na drugega, prva in velika ljubezen je bila to!

Potem so se začeli dogodki vrteti vse hitreje in nas premetavati na življenjski poti. Karlija so izključili iz celjske gimnazije, prešolal se je v Maribor (1940): od tedaj sva se redkeje videvala, vezi so vzdrževala prijazna pisma, ki jih mnoga še skrbno hranim. Pa so prišli viharji, časi odrekanja, trpljenja in gorja. Kajuha so najprej poslali v delovni bataljon v Medjurečje, potem se je vrnil v Maribor in Šoštanj, kjer so ga aretirali in zaprli v Šmartnu pri Slovenj Gradcu in po treh tednih izpustili. Tudi mene so zaprli (8. julija) za šest tednov v celjski Pisker. Konec avgusta in v začetku septembra 1941 sva se še nekajkrat sestala v Destovnikovem stanovanju v

Šoštanju: Karli je potem ilegalno odšel v Ljubljano, se leta 1943 pridružil partizanom, krenil s 14. divizijo na Štajersko in 22. februarja padel pri Žlebnikovi domačiji. Po Karlijevem odhodu sem sredi septembra 1941 odšla v šolo v Gradec. Od 1942 do 1944 sem delala v železniški pisarni v Judenburgu. Od tam sem jeseni (9. septembra) odšla v partizane, prišla v Zgornjo Savinjsko dolino in izvedela za Kajuhovo smrt. Nemci so na zimo 1944 napadli Gornjo Savinjsko dolino, partizani smo se umikali v planine, utrjeno in izčrpano so me ujeli, internirali v Rogaški Slatini (taborišče je bilo v šoli) in po razburljivih peripetijah ob koncu aprila in v začetku maja 1945 sem končno dočkala svobodo v Dobrni.

Tako so se razbile najine mladostne sanje. Ostajajo pa nepozabni spomini, ki so vez s tem časom in prvimi ljubezenskimi doživetji in sanjami, ki sva jih skupaj sanjala, ko so cvetele češnje in je naju ljubila pomlad.

- Na slikah je Kajuh zdaj resen, zamišljen. Drugič razigran, sproščen? Kakšen je v renici bil?

- Lep mladenič. Bil je visok, suhljat, temen. Dober, občutljiv, nežen, poln idealov o boljšem svetu in času, pravici in resnici, enakopravnosti. Včasih vihrav in uporniški. Drugič zabaven in duhovit. Včasih zamorjen, bolj, zamišljen. Kavalirski. Izhajal je iz skromnih razmer. Kadar se je zamislil vase, je želel, da ga nihče ne moti. Lep in umirjen glas me je vedno očaral. In kadar je bil sproščen, je pripovedoval in pripovedoval in nikoli ni bil dolgočasen. Bil je optimist in idealist. Sploh je rad vpletal verze v pripoved ali jih recitiral: za naju!

Posebej se je veselil tipkopisov pesmi, ki sem jih pretipkavala z rokopisnih zapisov. (Zanimivo: pod zapisom pesmi Moj oče je

Marija Medved (Weingerl) in Karel Destovnik - Kajuh (september 1940)

celo metrična shema - 4-stopni amfibrah, op. p.). Tipkopise prvih pesmi je delil prijateljem. Šele pozneje je začel objavljati. Te rokopise skrbno hranim.

Pisal je zelo pristrčna pisma, to so celi romani, beseda mu je prijazno in prijetno tekla. (Trudila sem se odgovarjati kar najlepše: kako mi je uspelo, ne vem.) Morda za zgled odlomek iz pisma, ki mi ga je pisal 22. marca 1941:

"V zadnjem pismu sem Ti pisal, kaj si zame Ti in kako bi mi bilo, če bi se morala raziti. Tudi v današnjem Ti moram povedati, da vedno mislim nate in da si življenja brez tebe zares ne morem predstavljati, kajti Ti si tista, v kateri ljubim ljudi, v kateri spoštujem in ljubim pravico in vse, kar je lepega na svetu. Ti si del mene samega, in če bi izgubil Tebe, bi izgubil samega sebe, izgubil bi vse, kar me navdaja z močjo in voljo, da se ne zrušim med razvaline tega gnusnega in propadlega sveta, proti kateremu se morava boriti, dokler je v naju še kaj krvi. Če bi se morala raziti, bi moral nositi vso to peklensko težo sam in zapuščen, kajti nikogar ni, ki bi gledal tako odkrito, tako dobrotno in hkrati tako koristno karajoče v dušo kakor Ti, moja dobra, zlata Mičica. Če pa bi omahnil na tej težavni poti, bi mi bil edini drug in tovariš smehlaj na trudnih ustnicah, smehlaj, poln vere v novo in lepše življenje. Smehlaj pa bi ne bil tudi nič več. Samo majhna, majcena uteha. Ti pa si mi neznansko več, Ti si mi vse, kar more biti človeku človek, in zato Te ne bom nikdar, nikdar nehal ljubiti." (Pismo hrani M. Weingerl).

- Kajuh - pesnik: kako si doživljala njegovo ustvarjanje in pesmi?

- Na poseben način: predvsem zato, ker so bile posvečene meni. Lepo je bilo: ljubezen in pesem! Recimo: Pomladni sonet je napisal na sprehodu, sedela sva vsak na svojem štoru; zaslišala se je harmonika, breze so nežno zelenele, razpoloženje je bilo pristno pomladno. Vsako pesem, ki jo je napisal, mi je pokazal ali prebral. Preden je šel v Ljubljano (1941), mi je izročil ciklus pesmi V dneh pred vstajenjem (med njimi je pesem Petindvajset nas je tu zaprtih) s posvetilom. Odlomek le-tega se glasi: Te pesmi posvečam svojemu najboljšemu tovarišu, Tebi, moja nežna, dobra Mičica, Tebi, ki Te nosim slednjo uro v svojem srcu in svojih mislih, Tebi, ki Ti dolgujem toliko in toliko in še mnogo, mnogo več.

Tvoj Karli Rad je imel domače, na mater je bil zelo navezan. Tudi na brata! In name: najlepši del najinega življenja je zaprtih) s posvetilom. Odlomek le-tega se glasi: Te pesmi posvečam svojemu najboljšemu tovarišu, Tebi, moja nežna, dobra Mičica, Tebi, ki Te nosim slednjo uro v svojem srcu in svojih mislih, Tebi, ki Ti dolgujem toliko in toliko in še mnogo, mnogo več.

- Tvoj Karli Rad je imel domače, na mater je bil zelo navezan. Tudi na brata! In name: najlepši del najinega življenja je bila ta najina mladost.

- Pisal je s krvjo, preživel bo politike, je bilo rečeno na simpoziju v Šoštanju. Delali so mu

krivico, ker so ga povzdigovali le kot partizanskega pesnika. Če bi dočakal svobodo, bi najbrž bil nad marsičim razočaran. Intimne in ljubezen-ske pesmi, tiste najlepše, so ostale v ozadju, čeprav so srčika njegovega doživljanja in pesnjenja. Vedela in občutila sem, da je velik lirik, saj sem njegove stvaritve neposredno doživljala in prepoznavala občutja. Tudi borbene in revolucionarne pesmi so iskrene, njegove, "pisane s krvjo in trpljenjem, z ljubeznijo in trdno vero v vstajenje proletariata" (iz posvetila, op.p.), prežete z velikim upanjem in vsakomur razumljive. Občuteno so povedali, da je pesnik letnih časov; tako je bilo tudi njegovo kratko življenje. Kakorkoli: pesmi ne morejo skriti, kdo jim je oče. Veseli me, da je srečanje potrdilo, da bo potrebno raziskati še marsikaj v njegovem pesništvu, da bi se tako dokopali do jasne in trdne pesnikove podobe. Prepričana pa sem, da so ljubezenske pesmi osrednji živec njegove lirike.

Spomin nanj je topel, živ in prijazen. Vesela sem, da so mu ob 50-letnici smrti naklonili toliko pozornosti in da se vedenje o njegovem ustvarjanju pogloblja in širi. Pel je iz srca, zato ne bo umrl!

Z Marijo Weingerl kramljaj, prebiral pisma
in zapisal pogovor Tone Turičnik

Marijana Vončina

PEPEL SPOMINA

*Iz pepela
blodečega spomina
bohotno se razrašča
le kopriva.*

*Pekoč dotik odvrta roko,
ki išče izgubljeni cvet.*

MAVRICA

*Po nevihti
se mavrica vame naseli
in čudežne polkroge
v trepetajoče kroge spremeni.*

NOČ SPOMINA

*Rumen bodeči cvet
zacvetel je v noč spominov.
Dehteč, omamen vonj
napolnil je praznino sanj.
A jutro medlo
je lepoto vso odvzelo.*

GLEDALIŠKI ABONMA

Letošnji abonma se je začel zelo vznemirljivo. Klinika Tivoli, d.o.o., je namreč že od premiere marca 1993 kar naprej razprodana. Torej vredna ogleda. Pred blagajno je tistega novembrskega večera kar nekaj gledalcev na vsak način poskušalo priti do vstopnice. A ni šlo. Precej jih je ostalo zunaj. Klinika Tivoli, d.o.o., delo treh mladih slovenskih avtorjev, je pravzaprav značilna melodrama. Napisana je bila kot radijska igra in pozneje predelana za gledališki oder. Prikazuje zabaven, neproblematičen svet realiziranih oz. sanjskih želja: sreča, ljubezen, blaginja. Dramske osebe so tipizirane, dejanje je preprosto, po navideznih konfliktih in problemih vodi k srečnemu koncu. Jezik - pogovorna ljubljansščina - pogosto emocionalno prenapet, poln stereotipnih retoričnih podob in ljubljanskega slenga. Predstava je slovenska teatarska različica enega najbolj uspešnih žanrov 20. stoletja - zdravniška melodrama iz dr. romana, naša varianta Klinike Schwarzwald. Močan pečat ji seveda dajejo igralci s svojo sproščenostjo in vtisom, da kar precej improvizirajo, posebej je v tem spreten Jonas Ž. Gotovo je Klinika Tivoli zanimiv in provokativen poskus nečesa novega, pisana na kožo najširši publiki, zato ni čudno, da še kar polni dvorane.

Na drugo predstavo smo se decembra odpeljali z avtobusi v Celje. Pravzaprav je bilo zanimivo videti dolgo vrsto avtobusov; tako smo bolj kot v dvorani dobili občutek, koliko nas je.

Ogledali smo si igro Luigija Pirandella Kot me ti hočeš v režiji Janeza Pipana. Po tej predlogi je bil v Hollywoodu posnet film z Greta Garbo. V tej predstavi pa je glavno junakinjo imenitno zaigrala Darja Reichman (lani smo jo videli v igri Kaj pa Leonardo). Dogajanje je postavljeno v Nemčijo po 1. svetovni vojni. Glavna junakinja, ki je zaradi hudega trpljenja izgubila spomin, ves čas išče svojo identiteto. Ljudem okrog sebe in sama sebi zastavlja enigmatično vprašanje - kdo sem? Vsekakor predstava, ob kateri gledalec ni mogel ostati ravnodušen. Še posebej zaradi grozot, ki se danes dogajajo v naši bližini, zaradi ljudi, ki izgubljajo svoje domove, družine in tudi svojo identiteto. Res, tak način gledalcem vzame več časa, vendar si je imenitno vsaj predstavo ogledati v matični gledališki hiši, saj je

naša dvorana tehnično še vedno slabo opremljena.

S plakata za tretjo predstavo smo izvedeli, da bo nastopilo jeseniško gledališče Toneta Čufarja. Spet so se nekateri namrdnili (kot lani pri Nori). Tisti, ki smo predstavo gledali, pa smo se od srca nasmejali. Avtor je sodobni angleški komediograf Ray Cooney, ustanovitelj Thetre of Comedy (1983). Komedijska Pokvarjeno je bila leta 1991 v Angliji izbrana za najboljšo komedijo. Tekst je torej dober. Res je precej situacijske komike, veliko so prispevali tudi dobro izbrani igralci in solidno odigrane vloge. Posebej zgleden je bil natak. Skratka, bila je lahkotna predstava, ki gledalca razvedri.

Komedija Leticija in luštrek Petra Shafferja (marec 94) je predstava Cankarjevega doma in je na programu že lep čas. Slišali smo, da si jo je vredno ogledati in res nas ni razočarala. Sicer pa je dovolj, da izvemo imena dveh igralcev: Milena Zupančič in Polona Vetrih. Žlahtno komedijantstvo obeh protagonistov pritegne gledalca v svoj svet.

Leticija je turistična vodička, a je več kot to: je nekakšna igralka, ki po svoje interpretira zgodovino. Zato jo odslovijo. Lotte, ki jo je odslovila, ji najde novo službo, potem se zbližata (k temu pomaga pijača z luštrekom) in skupaj obnavljata (igrata) prizore iz slavne angleške preteklosti. To je le videz, kajti "cele popoldneve se igrata sado-mazo igrice" in "vsaka trditev drži le toliko časa, dokler se ne pojavi naslednja, kot v slovenski pravljici o sedmih lažeh." (Iz gledališkega lista!)

Komedija je bila prijazno sprejeta!

V začetku aprila je prišlo vabilo za peto - zadnjo gledališko predstavo letošnjega abonmaja. Napovedala je Woodya Allena in nas spomnila na majhnega moža štrlečih las z očali na nosu, na moža, ki ima hude težave ob ločitvi zakona z igralko Mio Farrow. Glavni igralec Gregor Bahorič je bil v tej vlogi neverjetno podoben. S predstavo, ki je daleč od idealnega moškega, ves neroden in neobglen je vzbujal pri gledalcih smeh, ki je bil včasih tudi precej grenak. Veliko bolj samozavestne in odločne so bile ženske, ki pa jih ni bil sposoben zares osvojiti in potem tudi obdržati. Ali res prihaja čas neobglenih, zavrtih moških in superiornih usodnih žensk?

Ta zapis me je prisilil, da sem letošnji abonma znova podoživela. In sedaj, ko je tekst zapisan, sem tega vesela. Predstave so bile dobro izbrane, vredne ogleda in zaslužijo si, da ostanejo v naši zavesti.

Helena Horvat

HUGO WOLF

in dejavnosti glasbene šole
ob obletnici njegovega rojstva

Skladatelj Hugo Wolf je bil brez dvoma najvehementnejši skladatelj samospevov vseh časov. S svojimi umetninami se uvršča med nesmrtno velikane svetovne glasbene umetnosti.

Rodil se je 13. marca 1860 v Slovenj Gradcu očetu Filipu in materi Katarini Wolf, ki sta bila oba slovenskega rodu. Znano je, da je bil oče usnar in trgovec z usnjem ter krznom in obenem strasten ljubitelj glasbe. Igral je štiri instrumente in prepeval v mestnem pevskem zboru. Bil je prvi učitelj sinu Hugo; učil ga je igrati na violino in klavir. Kmalu je ugotovil, da je mladi Hugo ob absolutnem posluhu za glasbo izjemno nadarjen otrok, saj je že s petim letom igral drugo violino v očetovem orkestru, s šestimi pa je že prvič javno nastopil. Odslej ga je glasba popolnoma objela, saj se je pozneje kljub težavam, ki jih je imel v šolah v Gradcu, Št. Pavlu in Mariboru, posvečal samo njej.

S petnajstimi leti se je po očetovem pristanku le vpisal na dunajski glasbeni konzervatorij, kjer je študiral klavir, harmonijo in kompozicijo. Že po dveh letih je moral zaradi uporne narave, kljubovalne vztrajnosti in včasih čudaškega vedenja, predvsem pa zaradi nestrinjanja z učitelji, zapustiti konservatorij. Kljub temu se je odločil ostati na Dunaju in se sam izobraževati in izpopolnjevati. Težko se je preživljal. Priložnostno je igral klavir, poučeval in dobival nekaj pomoči od prijateljev. Kljub pomanjkanju je z veliko vnemo študiral dela velikih skladateljev: Bacha, Beethovna, Schuberta, Schumanna, Berlioza, Wagnerja in drugih. Pogosto je prebiral dela nemških in drugih pesnikov: Goetheja, Heineja, Mullerja, Morikea ... Ob tem je pridno študiral italijanski in španski jezik. Največji vzornik mu je bil Richard Wagner, katerega glasbo je neizmerno občudoval.

Hugo Wolf je že od mladosti živel in deloval v nemškem kulturnem krogu. V ustvarjalnem zanosu je svojo genialnost usmerjal pretežno v glasbeno obliko samospeva, ki je v tem času tudi pri slovenskih skladateljih doživela prve ustvarjalne dosežke (Viktor Parma, bratje Ipavci ...). Samospev je skladatelj izrazno, umetniško in dramatično povzdignil do zvočnih razsežnosti simfoničnega orkestra in je dosegel popolno ravnovesje med besedilom in glasbo.

V melodičnih linijah, harmonijah in izrazu je občutili posebno dramatičnost harmoničnih izpeljav, mehko in barvitost naše slovenske pesmi, ki mu je venomer privrela sredi najgenialnejših stvaritev. To glasbeno izpovednost je seveda nehote izražal in nosil v sebi vse do prerane smrti.

S tem, ko je Wolfova glasba postala trajna last kulturne zakladnice človeštva, je dolžnost mesta Slovenj Gradec, rojstnega kraja skladatelja, in države Slovenije, da končno uredi muzej v njegovi rojstni hiši, v kateri je danes glasbena šola in tako dostojno počasti ime velikega skladatelja.

V letošnjem letu smo ob obletnici rojstva in ob pomoči Kulturnega doma ter Zveze kulturnih organizacij organizirali nekaj odmevnih koncertov, s katerimi smo počastili spomin našega velikega rojaka, mojstra samospevov. Pri tem smo želeli opozoriti javnost na dejstvo, da so prostori rojstne hiše Huga Wolfa, v katerih že čez 40 let deluje Glasbena šola, za sodobni glasbeni pouk pretesni, neustreznosti in neprimerni.

V februarju sta se našim željam odzvali umetnici Sonja Čampa-Lavrinšek, flavtistka, ki je pot glasbenice pričela v skladateljevi rojstni hiši, in pianistka Urška Meglič-Sadiki. Izvedli sta zelo uspel recital francoske glasbe.

V podkrepitev naših želja so se v začetku marca prvič predstavili s prekrasnim in zanimivim koncertom naši učitelji z učenci in nekdanji naši učenci, ki so danes priznani glasbeniki, pedagogi in umetniki. Njihovo izvajanje smo posneli na kaseto, katere promocijo načrtujemo že v teh dneh.

Nekakšen višek letošnjih koncertnih večerov je bil sredi marca v izvedbi profesorjev in študentov salzburškega Mozarteuma pod

vodstvom pianistke prof. Brede Zakotnik, ki že vrsto let poučuje na omenjeni visoki šoli za glasbo. Slišali smo osem izjemnih solopcev iz mnogih držav, ki so izvedli 21 Wolfovih samospevov. Nekatere med njimi smo slišali prvič. Koncert je v celoti posnel Radio Maribor, za kulturno oddajo "Osmi dan" pa je prispevek posnela Televizija Slovenija.

V mesecu aprilu nas je s čudovitim in umetniško zrelim koncertom presenetil ter navdušil komaj sedemnajletni pianist Federico Lovato iz Benetk, ki velja za enega največjih talentov klavirske igre v tem delu Evrope. Z mladostno zagnanostjo in virtuoznim obvladovanjem instrumenta je zablestel z deli Clementija, Prokofjeva, Chopina in Liszta.

V mesecu maju se bodo z zanimivim koncertom predstavili diplomanti Srednje glasbene in baletne šole iz Maribora. Ob spremljavi profesorjev klavirja bodo nastopili: flavtistka Mateja Kremljak, klarinetist Damijan Vajde in Tomaž Stradovnik - trobenta.

Letošnji zaključni koncert Glasbene šole bo v začetku meseca junija. Hkrati z našimi učenci se bodo predstavili tudi učenci in učitelji Glasbene šole iz Celovca.

Ob pomoči širše skupnosti, gospodarstva in države, naših prijateljev, društev Huga Wolfa v tujini in z veliko mero vztrajnega dela vseh pristojnih bomo uspeli z našimi načrti, da bi do leta 2000, ko bo 140-letnica rojstva skladatelja Huga Wolfa, odprli muzej Huga Wolfa in zgradili novo poslopje Glasbene šole Slovenj Gradec.

Branko Čepin

KOROŠKA POJE 94

Ob ponovni imenitni organizaciji Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec je bila pretekli teden v avli Srednje šole Slovenj Gradec zaključna revija odraslih pevskih zborov KOROŠKA POJE 94. Na reviji je zapelo 10 najboljših zborov iz koroških občin, ki so bili izbrani na predhodnih občinskih revijah: Moški pevski zbor Šmartno (Janez Kolerič), Mešani pevski zbor Mato Črna na Koroškem (Mojca Kovač), Moški pevski zbor Šempeterski pavri (Irena Glasenčnik), Ženski pevski zbor Radlje ob Dravi (Irena Trojak), Moški zbor Kope Legen (Polona Krpač), Moški pevski zbor Štefan Goršek Čaki Otiški vrh (Viljemka Raško), Dekliški pevski zbor Šmartno (Janez Kolerič), Moški pevski zbor Radlje ob Dravi (Branko Čepin), Mešani pevski zbor Vuzenica (Danica Pokeršnik) in Moški pevski zbor Vres (Almira Rogina).

Viden kakovosten napredek letošnje področne revije je bil predvsem v izboru programov, saj so le trije zbori v svojem nastopu ostali v okviru priredb ljudskih pesmi, ostali zborovodje pa so skrbno izbrali tudi umetne pesmi skladateljev različnih stilnih obdobij (Pitoni, Gallus, Ipavec, Gobec, Lajovic, Kodally, Stickles, Lebič).

Rahli intonančni ali ritmični spodrsilaji niso bili tako očitni, da bi motili splošen vtis dognanih in smiselnih interpretacij, ki so jih zborovodje skrbno oblikovali in tako dosegli polno izraznost notnih partitur. Veliko truda pa bodo v prihodnje morali prav vsi zborovodje vložiti v izenačevanje glasov in v oblikovanje lepega, enotnega zborovskega zvoka. Prav zaradi pomanjkljivega dela na zborovskem zvoku je končni vtis kakšnega nastopa kar zbledel. Temu se bodo morali še posebej posvetiti tisti zbori, ki morejo tekmovati tudi na državnem tekmovanju.

Koncert najboljših koroških zborov je spremljala tudi številna publika, ki je z živahnimi aplavzi skrbno potrjevala dobre in boljše nastopajoče.

Dragica Žvar

KNJIGA,

KI SEM JO NAZADNJE PREBRAL

I.

Zgodilo se je v drugem letniku ene izmed usmeritev v srednji šoli, kjer poučujem. Dijakom sem naložil „težko“ domačo nalogo: sociološki oris dogajanja v zadnji knjigi, ki so jo prebrali. Najbolj zanimiv je bil „esej“ nekega mladeniča, ki je kot zadnjo prebrano knjigo navedel Rdečo kapico! Ko sem njegov umotvor in njega samega pred tablo „vzel pod drobnogled“, sva lahko složno ugotovila (brez zafrkancije), da je bila to prav zares njegova zadnja literarna izkušnja. Zagotovil mi je, da že nekaj let ni prebral prav nobene knjige. Po debati, ki se je pozneje sprostila o tem v razredu, sem lahko konstatiral, da tudi drugi dijaki, razen maloštevilnih izjem, praktično ne berejo leposlovja. Če pa ga že, je to stvar šolske prisilne lektire - obveznega čtiva. Izjemoma pa konzumirajo predvsem „šund literaturo iz zvrsti t. im. B-produkcije - trivialno literaturo.“

II.

V Angliji je bila narejena raziskava o „funkcionalni pismenosti“ državljanov. Rezultati so bili prav vznemirljivi in vredni izčrpne sociološke in vsakršne druge analize. Funkcionalna pismenost se menda presenetljivo zmanjšuje; povprečni Anglež dejansko percipira in dojema medijska sporočila na stopnji petnajstletnika (infantilna regresija). Več kot tri četrtine domnevamo pismenih in „bralnih“ ljudi ni sposobnih prebrati in dešifrirati člankov v npr. časopisu kova „The Financial Times“ - kulturni jaz je nepremostljiv. Redno prebirajo predvsem t. im. rumeni tisk tipa a la „The Sun“, torej večinoma tabloide z veliko fotografijami in preprostimi obrekovalnimi stolpci. Tako Angleži - kakšno pa je šele stanje pri nas?!

III.

V vsakem človeku je potreba po potešitvi ne le primarnih, temveč tudi sekundarnih potreb (kultura, zabava, šport, ...). In znotraj kulture v ožjem smislu besede je zadovoljitev „literarnih potreb“ tudi nedvomna. Umetnost je človeku namreč imanentna in udejanja človekovo bistvo. Žal pa smo zelo daleč od razmer, ki jih je predvidel veliki K. Marx za „kraljestvo svobode“ - za komunizem, ko „naj bi imel vsak, v katerem tiči kak Rafael, možnost, da se neovirano izobrazí.“ Tu se potem pokažejo problemi socializacije v naši družbi, determinant statusa in kompletno stanje v globalni družbi. Na dan privrejo visoki odstotki z ljudmi, ki spadajo v nižji, srednji in nasploh nižji sloj na socialno stratifikacijski lestvici. Zdi se prav nasprotno: ne

Vida Slivnik-Belantič, Polje, 1981, akril, 50x70

prebljujemo se zgoraj opisanemu Marxovemu idealu, temveč obratno - diferenciacija med ljudmi se pogloblja, prav kakor razlika v nivojih (seveda na novih osnovah). Skrajšani delovni čas kot temeljni pogoj in nasploh več prostega časa in možnosti niso še nobena rešitev. „Danes imamo na razpolago več prostega časa, kot pa so mogli naši dedje sanjati o tem. Toda kaj se je zgodilo? Ne vemo namreč, kako izkoristiti ta na novo pridobljeni prosti čas; skušamo ga ubiti in veseli smo, ko je dneva konec.“ (E. Fromm - Zdrava družba).

IV.

Kadar razmišljamo o mladih ljudeh in se hodujemo nad njihovo indiferentnostjo do vrhunske umetnosti, smo velikokrat krivični. S pojavom subkulture (drugačne kulture) in še posebej kontrakture (odkritemu nasprotovanju klasičnemu pojmovanju umetnosti, tradicionalnim vrednotam, stilu življenja ...), so se mnoge stvari spremenile. Seveda gre tu le za določen tip „osveščene mlade srenje“, ki je sprejela „Freaking out“. Proces „Freaking out“ je lansiral v šestdesetih letih zdaj že pokojni rockovski mislec Frank Zappa - prijatelj in vzornik češkega predsednika ter pisatelja Václava Havla. Omenjeni proces je v tem, da „odštekaš“ iz svojega bistra konservativne in presežene standarde mišljenja, vrednot, družbene etike ... Mnogi mladi so zavestno ali celo nezavedno v tem trendu. Ko se z njimi pogovarjam in diham (in se od njih tudi učim - dvosmerna komunikacija), večkrat ugotavljam, da je njihov odnos do leposlovja, do kulture nasploh, da ne omenjam odnosa do politike - pač takšen, kot je. Potrebno se bo znova poglobiti v sporočilo mladih iz pesmi rockovske legende Lou Reeda, ga razumeti ter končno tudi priznati. Sporočilo je tipično: „There are problems in these times, but none of them are mine.“

V.

O mladih nima smisla razglabljati in se zgražati, češ Še v vsakem obdobju je veljalo, da so leni, neposlušni, drugačni, da jim gre zgolj za zabavo, da nimajo vrednot itd. Odveč je, kajti proces socializacije še traja, nenehno teče - panta rhei. Videli bomo, so dejali slepi (v smislu malce preprostega/primitivnega intermezza). Bolj problematične se zdijo t. im. „formirane osebnosti“, ki zaradi inertnosti duha, specializacije/fahidiotizma, norega tempa itd - „sploh ne dihaajo več duhovno“, ne konzumirajo umetnosti in dejansko ne čitajo (sploh pa ne leposlovja). Domnevno „ni časa“, „zadeve se ponavljajo“, „same iluzije in jamranje“, „literatura je za babe“, „Umetniki so pijanci, drogeraši, kreteni ...“, „nor je kot umetnik“, „filozofira in naklada“, „pesnik - ne zna z ženskami“ ipd. „Nimam potrebe, da bi kaj prebrala,“ je zatrdila (intelektualka). „Vse že vem!“ Že videno, torej!

VI.

Kaj naj si preprost človek pomaga z absolutno poezijo ali z larpurlatizmom, z dadaizmom, dekadenco, z eksperimentalno, vizualno in tipografsko poezijo, s konstruktivizmom ali s futurizmom npr.? Je zadeve mogoče odnesti domov ali jih namazati na kruh (druga runda moje/naše primitive)? Vrhunska umetnost zahteva določen vpogled, strokovnost, osnove - prav kakor matematika ali evgenika. Je domena elite duha in snobov kot spremljevalcev; že od nekdaj. In verjetno je kar prav tako! M. Nado: „Človek je ostal divjak, ki se poslužuje strojev, katerih delovanje le delno pozna!“ Pa kaj?!

VII.

Za konec pa še čisto kratek diskurz:

A: „Vaša najljubša knjiga?“

B: „Ah, to je predvsem skromna knjižica - hranilna knjižica!“

(Iz intervjuja V.H. iz M.).

Franc Juričan

**"Ah, kako so bile
lepe tiste poti,
kako drage!"**

1874 - 1964

S tem citatom iz Meškove črtice *Lepe poti* smo v Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec naslovili razstavo, ki smo jo pripravili ob letošnjem kulturnem prazniku. 11. januarja je preteklo 30 let, kar je v slovenjgraški bolnišnici umrl Franc Ksaver Meško, slovenski pisatelj in dramatik. Ksaver Meško je skoraj polovico svojega dolgega življenja preživel na Selah nad Slovenj Gradcem. Knjižnica nosi njegovo ime od leta 1974. Mnoge slovenske knjižnice so poimenovane po pisateljih, ker hranijo njihovo zapuščino. V našem primeru pa ni tako, kajti Meškova poslednja želja je bila, da za njegove stvari poskrbi prijatelj in slovenjgraški župnik Jakob Soklič. Meško je nekaj knjižnega gradiva poklonil tudi takratni Študijski knjižnici na Ravnah. Tako je največji del njegove zapuščine ostal v slovenjgraškem župnišču, prijatelj Soklič jo je zbral in uredil v Meškovi sobi. Knjižnica Ksaverja Meška pa se posebej trudi ljudem približati Meškovo leposlovno delo, hkrati pa opozarja tudi na zapise o njegovem življenju in delu. Podoben namen je imela tudi letošnja razstava: izbrali smo slikovno gradivo, najrazličnejše izdaje knjig in nekatere rokopise in tako predstavili Meška. Veliko zanimanja so vzbudili prvi tiski Meškovih del: *Slike in povesti* (1898), *Ob tihih večerih* (1904), *Mir božji* (1906), *Na Poljani* (1907), *dramska slika Mati* (1914) itd. Razstavili smo tudi Izbrana dela, vse zvezke *Mladim srcem* in različne ponatise vse do lanskega izida romana *Kam plovemo?* Ljudje so se posebej ustavljali ob fotokopijah rokopisov in fotografijah, na katerih smo spremljali Meška od otroških let pa do starosti. Najpomembnejše postaje v njegovem življenju smo naslovili s citati iz njegovih del: *Paradiž mojega življenja je moja rojstna vas* (rojen v Ključarovcih 28.10.1874); *Zzagrizeno trdovratnostjo sem branil to svetinjo, besedo materino in ljubezen do nje* (dijak in študent: 1885 - 1898); *Razveselil sem se, ko sem dobil prvo kaplansko službo v Škocjanu v Podjuni* (1898 - 1901); *Ah, kako so bile lepe tiste poti, kako drage* (Šentanel: 1901 - 1906); *Koroška je dežela gor in jezer* (Marija na Zilji: 1906 - 1919); *Ali ni lepo tu zgoraj? Sonce, svež zrak, planine in "mir božji"* (Sele: 1921 - 1941); *Ali ste vi župnik Meško? Naročeno nama je, da vas vzameva s seboj* (v izgnanstvu: 1941 - 1945); *Bilo je sredi junija 1945, ko sem se po več kot štirih letih vrnil na svoje Sele* (Sele: 1945-1964); *Na grob pa križ lesen mi zasadite...* (umrl v Slovenj Gradcu 11.1.1964) ter *Spomin živi, kjer smo prikazali odlomke iz člankov in zapisov, ki so izšli ob različnih priložnostih, največkrat ob Meškovih obletnicah*. Večino gradiva smo si izposodili v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah in v slovenjgraškem župnišču. Omejevali pa so nas prostori in za prikaz smo uporabili le tisto, kar se je nam zdelo najpomembnejše. Obiskovalci so bili presenečeni ob obilici gradiva in razporeditvi, mnogi so nam prijazno čestitali in pohvalili tovrstna prizadevanja. Razstava je bila odprta od začetka februarja do 15. marca. V jeseni jo bomo prenesli še v Ormož.

Alenka Valtl

ZAKAJ SE SKRIVAJO ZA PREŽIHA, IN TREPEČEJO PRED LITERATURO?

Po zaslugi "koroškega Schwentnerja", kakor je Nika Kolarja in njegovo podjetje Voranc pred časom poimenoval že slavistični kolega Andrej Makuc, je tik pred koncem prejšnjega in pred prihodom v nove zarje zazrtega prihodnjega, zdaj že letošnjega leta, na Koroškem (ne v Avstriji!) izšla nova knjiga, zbirka črtic in novel Janija Rifla "Obletnica samote". Bogatejši smo ne le za novo branje, temveč tudi za potrditev prebliska, da so na Koroškem še poštarji nekaj posebnega (pred Riflom nekoč že Franc Pečnik), saj v nasprotju npr. z ljubljanskimi uhajajo stereotipi, da so brezosebni raznašalci pisem in pošilk. Na svojih poteh, kakor priča tudi Riflova proza, preskakujejo luže in bežijo pred dobermanami ter tkejo zgodbe. Zahajajo v Literarni klub Slovenj Gradec, prijateljujejo s pisatelji, kakršna sta Marjan Tomšič in Lojze Kovačič, berejo slovenske literarne revije, v katerih tu in tam tudi kaj objavijo, ob rojstvu knjige pa priredijo literarni večer, tokrat na Prevaljah. V slogu slabih novinarjev bom zdajle poročala o dogodku, ki se ga nisem mogla udeležiti, toda po podatkih mojih zvestih informatorjev se je v tamkajšnji osnovni šoli ob Riflu, za Rifla in v na zdravje njegovi knjigi nabralo okrog 100 obiskovalcev. Tako zna podeželje počastiti rojstvo nove knjige, da boste vedeli, vi mestni škrici. Na Koroškem je to še vedno praznik pa še vse je na P: prevaljski poštar-pisatelj praznuje praznik pa povabi poštene prebivalce pa pisatelje na pir. Tako postane rojstni dan še bolj prijazen.

In če sem na veselico že morala zamuditi, naj zapišem nekaj misli vsaj s svoje nekoliko kasnejše samotne poti po tej Riflovi knjigi. Črtice v njej so drobcene in nežne. Morda so bile kdaj tudi plašne, toda zdaj to niso več. Prinašajo slike iz sveta, v katerem živi prijateljstvo pod istim dežnikom z živalmi in rastlinami. Podenj se ozira Jani z igrivo ironijo. Takrat, ko zgodbi pridene še nenavaden, presenetljiv in anekdotičen konec, je zame najboljši. Njegove so slike o ljubezni (vse zgodbe so pravzaprav take) in v nasprotju z Lojzetom Kovačičem, ki je s svojo avtoriteto pospremil knjigo na pot, menim, da daljša oblika proze Riflu ne leži. Ležijo pa mu drobci o ljubezni do narave, dekličev in "gostilničark", pristoji mu popotna hudomušnost, kot na primer v črtici o poštarjevem obisku "pri dobermanovih", ali hišna filozofija, kakršna se izraža v črtici Polži: "Pobirati bom moral tudi polže z betona. Beton mora biti zmeraj čist in polži ne sodijo nanj. Tudi človek mora biti čist. Čisti ga trpljenje, ki nastane, ko se spomni, da bo moral vse očistiti."

To so mesta, ki bralca kljub turobnemu naslovu zbirke opomnijo, da je Riflov svet pravzaprav okrogel in zabaven. Pisatelj bi moral v prihodnje iz sebe iztisniti prednost, ki sliči na zafrkljivost, šegavost ali kar vic ter tako razbiti mit o resnoobraznih, plašnih in za debele duri lastnih manj-vrednostnih kompleksov skritih Korošcih, ki se skrivajo za Prežiha in (zaradi njegove veličine) trepečejo pred Literaturo. Na Dostojevskega sama ob prebiranju Janijeve proze sicer nisem pomislila, toda po mojem je to še kar dobro, saj bi bila lahko ob taki primerjavi oba precej pobita. Tako Jani Rifel kot jaz.

Silvija Borovnik

BERNEKERJEVA ODLIČJA 1994

Zbori Skupščine občine Slovenj Gradec so na skupnem zasedanju dne 2. februarja 1994 sprejeli na predlog komisije za odlikovanja in občinska priznanja sklep o podelitvi Bernekerjeve nagrade in Bernekerjevih plaket za leto 1994.

BERNEKERJEVA NAGRADA

Bernekerjeva nagrada se podeli za izjemne uspehe, ki jih doseže posameznik ali skupina na področju književnosti, dramske umetnosti, glasbe in plesa, upodablajoče umetnosti, filma in radia, arhitekture in oblikovanja, in to za stvaritve, ki so pomemben prispevek v zakladnico kulture občine in so bile objavljene, razstavljene ali izvajane v zadnjih petih letih pred podelitvijo.

Skupščina občine Slovenj Gradec podeljuje Bernekerjevo nagrado za leto 1994 Miri Strmčnik - Gulič, arheologinji Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, za velik prispevek k ohranjanju kulturne dediščine v občini Slovenj Gradec.

MIRA STRMČNIK - GULIČ, je bila rojena leta 1946 na Legnu pri Slovenj Gradcu. Gimnazijo je končala na Ravnah na Koroškem, na arheološkem oddelku FF v Ljubljani je diplomirala leta 1972 iz prazgodovinske in klasične arheologije. Zaposlila se je na Zavodu za spomeniško varstvo Maribor, danes Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine in tu je zaposlena še danes.

Čeprav dela v Mariboru, ni pretrgala stikov z domačim okoljem. Vsa leta je namenjala mnogo naporov odkrivanju arheološke dediščine v Mislinjski dolini, posebej v okolici Slovenj Gradca. O odkrivanju je pisala v strokovnih časopisih ter pripravljala razstave, ki so jih spremljali bogati in dokumentarni katalogi, hkrati pa o najdbah poročala na strokovnih simpozijih doma in v tujini.

Mira Strmčnik - Gulič je organizirala in vodila obsežne arheološke raziskave v Starem trgu oz. odkrivala naselbino in grobišče Colatia, pripravila prezentacijo dela antične nekropole, ki "in situ" poudarja arheološki ambient znotraj urbanizirane enote. Opravila je inventarizacijo legenskih ilirskih izkopanin ter rekonstrukcijo najdb; objava spoznanj predstavlja temeljno delo o starejši železnodobni poselitvi na Koroškem.

Leta 1981 je v sodelovanju z Galerijo likovnih umetnosti zasnovala in organizirala razstavo Arheološka preteklost Pohorskega Podravja. Napisala je arheološki del gradiva za 1. slovenjgraško monografijo, bila recenzent druge, pripravila referat Pregled pomembnih arheoloških najdb na območju občine Slovenj Gradec za lansko srečanje slovenskih zgodovinarjev v Slovenj Gradcu, zdaj pa piše razpravo o arheološki zapuščini v Sokličevi zbirki.

Veliko strokovnega znanja in dela je Mira Strmčnik - Gulič namenila arheološkim izkopavanjem Ville Rustice v Dovžah. Nad vse pomembna in dragocena pa so odkritja v cerkvi sv. Jurija

na Legnu, kjer so arheologi pod njenim vodstvom našli temelje povotnega svetišča, ki naj bi bilo zgrajeno v 9. ali 10. stoletju; to najdbo so že poimenovali odkritje stoletja, zastavlja pa številna nova zgodovinska vprašanja.

Velik in neprecenljiv je njen delež pri postavitvi stalne razstave Arheologija koroške krajine v Koroškem pokrajinskem muzeju. Postavitve je zasnovana po vseh sodobnih strokovnih merilih in kriterijih. Po ocenah strokovnjakov je to ena izmed najboljših predstavitev pri nas: tako je Koroški pokrajinski muzej začel ob pomoči Mire Strmčnik - Gulič razvijati arheološki oddenek, ki bo skrbel za ohranjenje najstarejše kulturne dediščine našega območja.

BERNEKERJEVE PLAKETE

Bernekerjeve plakete podeljuje Skupščina občine Slovenj Gradec posameznikom ali skupinam, ki delujejo na območju občine Slovenj Gradec, kot priznanje za večletno umetniško in poustvarjalno delo, ki pomeni pomemben prispevek k rasti ljubiteljske kulture; Bernekerjeva plaketa se lahko podeli tudi društvom ali skupinam za 20 let uspešnega delovanja na področju ljubiteljske kulture.

Bernekerjeve plakete za leto 1994 prejmejo:

- **Dr. Bogomir Celcer** iz Slovenj Gradca
- **Kvintet družine Breznik** iz Pameč
- **Ivan Leskovšek** iz Slovenj Gradca
- **Mirko Tovšak** iz Mislinje in
- **Anica Pačnik** iz Podgorja.

Dr. BOGOMIR CELCER je bil rojen leta 1930 v Vršču. Po gimnaziji v Mariboru je študiral medicino v Ljubljani in diplomiral leta 1955. Najprej je bil zaposlen v obratni ambulanti na Ravnah na Koroškem, po specializaciji radiologije pa je prišel v bolnišnico Slovenj Gradec, kjer dela še zdaj.

Dr. Bogomir Celcer se ukvarja z ljubiteljsko likovno dejavnostjo že več kot 40 let. Risati in slikati je začel že v gimnazijskih letih. Kot karikaturist je pozneje sodeloval pri Pavlihi, v zadnjem času pa najdemo njegove podobe v Prepihu in Kurentu. Toda osrednja pozornost velja reflektivnemu slikarstvu in krajini. Doslej je sodeloval na številnih skupinskih razstavah v Slovenj Gradcu, na Ravnah, v Velenju, Topolščici in Mariboru. V KD Splošne bolnišnice vodi likovno sekcijo. Bil je član uredniškega odbora slovenjgraške monografije in glasila Bolniki in mi ter Koroškega zdravstva; pri obeh časopisih se je uveljavljal kot fotograf, likovni ustvarjalec in pisec strokovnih in kulturnih člankov. V KUD Slavko Grum pri Slovenskem zdravniškem društvu je referent za slikarstvo.

Z občutljivim ustvarjalnim delom ter organizacijskimi prizadevanji je zgled ljubiteljskega kulturnega delavca, hkrati pa prispeva nemajhen delež h kulturnemu utripu našega kraja.

KVINTET DRUŽINE BREZNIK iz Pameč deluje že domala 20 let, več kot 15 let pa javno prepeva in ohranja mnoge avtohtone narodne pesmi in tako z ustnim izročilom prenaša dediščino staršev in starih staršev na mlajše rodove. V oktetu pojejo: oče, mati, sinova in hči. Po teh stopinjah stopajo tudi vnuki.

Kulturnega življenja v KS Pameče si ni mogoče več predstavljati brez družinskega kvinteta Breznik, kajti le-ta sodeluje na vseh krajevnih prireditvah in proslavah ter ob drugih slovesnostih. Leta 1991 je kvintet izdal kaseto starih ljudskih pesmi z naslovom Slovenske pesmi.

Kvintet Breznik je izoblikoval svojevrsten način družinskega petja, ki neguje dragocene vezi s preteklostjo, hkrati pa pridružuje to dediščino živi pevski poustvarjalnosti zdajšnjega trenutka in jo ohranja prihodnjim rodovom.

IVAN LESKOVŠEK se je rodil leta 1950 v Celju in je že več kot pred 25-imi leti stopil na gledališke deske v dramski skupini Golavabuka in igral v številnih ljudskih igrah naslovne vloge - Razvalina življenja, Nesrečna ljubezen, Divji lovec itd. Nekaj časa je nastopal z gledališko skupino KUD Šmartno, po preselitvi v Slovenj Gradec pa se je pridružil igralski skupini KUD Splošne

bolnišnice. Tu je široko razvil smisel za oder in izoblikoval številne nepozabne like, kot npr.: Rockfellerja v igri Veter v vejah Sasafraza, Sv. Peter v Večnih loviščih, dr. Blaha v Vojni v III. nadstropju itd. Lani je sodeloval pri predstavi Prizori s Prežihom; le-to je pripravil ljudski oder v St. Primožu na avstrijskem Koroškem. Leskovškove igralske upodobitve so izvirne, žive, pretehtane, stvarne, polne humorja, zato prijazne in prepričljive. Z gledališčem in za gledališče pa ne živi samo kot igralec, pač pa tudi kot scenarist in režiser, predvsem otroških iger. V oddaji TLM je tenkočutno pripovedoval humorne zgodbe in anekdote iz naših krajev - Zgodbe izpod Uršlje gore. V seznam uspešnega dela sodijo še nastopi ob različnih drugih priložnostih v krajevni skupnosti, pri turističnih prireditvah itd., kar pomeni nemajhen prispevek h kulturnemu utripu naše občine.

MIRKO TOVŠAK je bil rojen 1947 v Šentilju pod Turjakom. Kulturnemu delovanju je posvetil veliko prostega časa in sposobnosti. Več mandatov je bil predsednik KD Mislinja, en mandat tudi predsednik ZKO občine Slovenj Gradec.

S poustvarjalno kulturno dejavnostjo se je srečal kot mladinec v mladinskem pevskem zboru, zatem je prepeval v Moškem pevskem zboru Mislinja, nazadnje pa ga je zamikalo igralsko področje, kjer je dosegel velik uspeh v oblikovanju karakternih

vlog. Nepozabne in kot vzor ostajajo interpretacije osrednjih moških likov v Miklovi Zali, Koroških tihotapcih, Županovi Micki, Verigi, Pri hrastovih, Desetem bratu, Zdravniku po sili itd. Karakterne vloge poustvarja prepričljivo, naravno in neposredno, občutljivo in skladno z zunanjo pojavnostjo ter izrazito rezvidno v odnosu do soigralcev. Kljub družinskim in poklicnim obremenitvam zelo ceni točnost in veselost in tako prerašča v vzornika mlajšim igralcem ljubiteljskega odra.

ANICA PAČNIK, rojena leta 1945 v Podgorju, skrbi v domačem kraju za družinsko petje: njena družina - Postavkovi - oče, mati in sedem otrok, že desetletje in več prepevajo ljudske pesmi iz domačega ljudskega izročila in tako ohranjajo dragoceno tradicijo. Še več, prav družina Postavk je to obliko predstavila in ponesla po vsej Sloveniji v okviru prireditev Družina poje, največ zaslug pa ima prav tiha in skromna, marljiva in nadvse prizadevna, neumorno požrtvovalna Anica Pačnik. Brez tovrstnega prizadevanja bi marsikatera pesem izginila v pozabo, tako pa postaja neprecenljiv delež bogate kulturne dediščine, ki jo bomo zapustili zanamcem kot seme za bodočnost. In trud in delo Anice Pačnik bosta ostala trajen in nepograšljiv del tovrstne ljudske pevske kulture - tudi zanamcem.

Milena Cigler

*Zakaj bi morala ves čas pisati
o nekem lajnastem dedu
z imenom Toni,
zakaj ne bi raje o ptičji hiški
in sinicah,
modro zelenih, ki skakljajo po robu
ograjice, ki jo je miniaturno ljubko
seveda izdelal Toni,
lajnasti ded,
torej o sinicah, ki hitijo pobirat
s kljunom sončnična zrna
in potem odletijo,
in kateri med letom pade zrno na
zemljo
in spomladi požene
prelepo sončno glavo,
ki mi vse poletje sveti
in jo lahko občudujem in
me ob tem ne boli
drob.*

*Tonija so obsedle babe:
prav mi je, dala bi ga pod
ključ,
pisala bi raje, da je kot
moški čisto zanič,
kaj imam zdaj od slave,
opevala ga bom tako
dolgo, da mi bo
ušel,
saj, če priznam,
mi je že
malo.*

Jana Osojnik

KAKO JE V NEBESIH?

*Namesto da bi jaz jahala konja,
je on jahal mene,
namesto žensk
so dojenčke rojevali moški,
a le tisti,
ki so rojeni v znamenju škorpiona
- ne sprašujte me, zakaj,
ker bi vam povedala, da zato,
ker z nobenim od njih
še nisem spala -
namesto da bi me mama okarala
sem jaz njo...*

*Zdaj smo nagi.
Še obleko je sram,
da nam pripada.*

*

*Vem, da ni Tapravi,
a vseeno v meni vre,
ko ga opazim
in srce napravi kaos
v mojem telesu.
In dokler niso vsi
organi spet na svojem mestu,
imam noge,
ki halucinirajo,
in glavo,
ki bi rinila v zid,
da bi jo On opazil,
in roke, ki ...*

*Me pač ne opazi,
nisem mu zanimiva.
Ali pa tudi?*

Tone Turičnik

KANDIDAT Z VAJO IN ZLATO IGLO

Gospod svak slavne tete Slave, drugi mož njene srednje sestre, ljubitelj lepih Adamovih hčera v norih letih, mladih in gibkih, se je odločil za politični oder: obsedle so ga volitve! Teta Slava je nadvse navdušeno uživala in sanjala, kako bo pomembna, ko bo sicer rahlo oddaljeni ud njene žlahte postal velika živina: kar do solz ji je prihajalo, tako jo je ganila moč nadvse razburljivega podviga. Da, obsedle so ga volitve! In se je prvič spustil v divjo dirko za delegatski stolček... to je bilo še v prejšnjih časih! Skozi vsa rešeta se je v potu strankinega obraza junaško zrinil na volilno listo. Zanj - seveda - so volivcem pihali na dušo socialisti, ki so jih žegnali komunisti, no, tudi on je bil rdeč, kakor se zdaj temu reče. Na kakšnem zboru volivcev je moral - hočeš nočeš - odpreti vse predale svoje bisure pameti - vsakdo o sebi misli le najlepše in najboljše - in pognati jezik: iz rokava je vlekkel nekatere zveržene stavke vidnih političnih mož - udarna gesla in zvonkljajoče fraze. Takole je tedaj - prvič - precej okorno povzdignil, ženske so sicer rekle, blago žametni glas: - Tovarišice in tovariši, zdravo! Naše samoupravljanje moramo še hitreje razvijati. To je prava ljudska demokracija, to je možnost najširših ljudskih množic, a ne! Razvijati moramo znanost, razvijati moramo, tovariši in tovarišice, moderno tehnologijo! Širiti znanje, a ne! Pa... a ne! Samoupravljanje, ja, samoupravljanje je ljudska demokracija... Kaj naj še rečem? Zato pravim... za enako delo enako plačilo, dragi tovariši in predrage tovarišice! Socializem je edina alternativa, a ne! Seveda, a ne!... V skupnem boju bomo skupaj zmagali! Človek mora biti dosleden in pokončen, a ne, ne sme se obračati po vetru! Zmeraj tako pravim!

Kakšen strupen jezik se je namrgodil:

- Hudič, kako leze!

A edini kandidat je bil edini zmagovalec! Povolilni klepeti so potrdili, da so mu ženske dodale precej FIS točk.

Pa so prišli novi časi, potegnile prijaznejše sapice in so bile volitve!

Pa je gospod svak slavne tete Slave, drugi mož njene srednje sestre, težkal položaj, prišteval, odšteval, agitiral od hiše do hiše, si povzdigoval sposobnosti in kvalitete, navijal za narodov blagor in svetlo prihodnost, mešal karte in kalkuliral, se čutil velikega državljana suverene Slovenije, borca, kajpak, ki mora plameneti in dogoreti za cilj, ki ga je sanjal ali pa tudi ne, zvagal je, da ne sme zamuditi prav tega vlaka, čeprav so mu otroci tiščali pod nos, češ med vojno si se skril in borbeni delež tvoj je ničev... A zdaj bo najpomembnejši: pognal se je v divjo jago volitev in v lov za glasovi. Razglasil si je obsedno stanje: kandidiral bo, pa naj stane, kolikor hoče! Ah, potem služiš, denar se bliska! In vsi horoskopi prerokujejo slavo! Kaj še čakaš, junak, trumoma bodo glasovali zate, priljudnega in ljudskega človeka! Tako prišteva in odšteva! Drugi, ah, da zamahneš z roko, neresen pofl, ki ne ve, kaj hoče! Pomemben si in si po TV, časopisi pišejo, kaj rečeš pametno... - Dajmo, fant! A nenadoma udari strela z jasnega v to svetlo prihodnost: javni nastopi! Zdaj, madonca, vsako besedo, ki jo tako pomembna osebnost blekne, obračajo, črnijo, zmerjajo, se norčujejo! In ta reč mi ne gre od rok! Vaja, vaja - pa bom Cicero! Fant, kar pred ogledalo! In knjigo v roko!

Tako! Recimo, povem, da sem za gospodarstvo - z glavo visoko priklimam s težo na bradi, počasi in dolgo... pa komunisti so obljubljali... roko izprožim, grozeče, še višje, da, tako bo ravno prav... pa so zasrali... zavijem oči, resno, seveda, posmešek vse razblini... gospe in gospodje... pogledam levo, pogledam desno, prijazno, ne pretirano... mi bomo napravili red... privzdignem glavo, postavim kazalec desne roke pokonci, glas mora biti udaren in močan, višji, svetel, mora vžgati... Glas, seveda, glas! Mora biti ljubezniv, odločen, zaupljiv, šarmanten! Tako! Junak, dajmo še enkrat! Pa še enkrat! Tako, označim si, nobenih naključij!

In zunanja podoba! Ne, ne morem biti kot na sejmu! Ali na veselici! Kot iz škatlice moram biti! Žena neugnano skrbi za tovrstni ugled: za snežno belo srajco, zlikano kravato, okrtučeno in urejeno obleko, robovi na hlačah morajo biti kakor britev, čevlji, da se vidiš v njih! In spreji, ki dražijo občutljive nosove že na meter in čez, občutek, da plavaš v oblaku vonjav, ki vnmirjajo, ženski svet posebej ceni tako naklonjenost! Ah, človek se počuti samozavestnejšega in svobodnejšega! A višek: široka in bleščeča zlata igla na svileni kravati! Ta poudarja eleganco, modernost, uglaženost, pritegne pogled! Kandidat, poliraj do najvišje stopnje in nežno božaj in počasi bo simbol zlezel v tisti osvajajoči sijaj! To bo praznik!

Da, zgrabilo bo volivce za glavo in srce! Gremo, fant! Gremo, pokončni ljudski kandidat, madonca!

Ko ga povabijo pred občinstvo, lahkotno izbrska rahlo zvito in prepognjen papir, pogleda po dvorani in se potisne v privzdignjeno govorniško faco in pozo: - Nadvse spoštovane gospe... pogledj na desno... dragi gospodje... pogledj na levo, a ne... tega "a ne" ne smeš prevečkrat uporabiti... moji volivci... pogledj s privzdignjeno glavo naravnost! Jaz in moja stranka smo za gospodarstvo... priklimati gospodarstvu... Prejšnji režim je, a ne... pazi na ta "a ne", hudičja... kar naprej trobezljal in se flavzil... pokaži z rokami, kako so čekali... o gospodarstvu, pa so vse zasrali... besedo zasrali poudariti... Komunisti, hudiči rdeči, so samo obljubljali, pa kaj imamo, a ne... ah... Nič niso naredili, gospe... pogledj na levo... in gospodje... pogledj na desno... barabe in lumpi... jezno, sovražno... so imeli roke k sebi obrnjene... pokaži, kako so grabili... gospe moje in gospodje... zaplavaj s pogledom po dvorani... vsi so silili, a ne, h koritu... Saj sami lahko vidite, a ne! Kar mirno recite... rahlo se nasmehni... Mi bomo naredili red... povzdigni roko visoko in glas... Ne, gospodje in gospe, a ne, jaz nič ne obljubljam... s kazalcem desne mahaj levo in desno... pravim, bomo delali... Naredili bomo... plače bodo boljše... prijazen pogled... ljudje bodo bolje živeli, nič ne obljubljam... kot prej... davke bomo znižali... obrni dlan desne proti podu in jo spuščaj... da, da, govorili boste lahko čez ojnice, dragi moji volivci... prijazno poudari dragi in moji... a ne! Obljubljam... zelo slovesno... da bom nesebično delal, vlagal, nalagal svoje zdrave sile... Ja, človek mora biti dosleden in pokončen, ne sme se obračati po vetru, a ne! To kar naprej ponavljam... priklimaj... in je velika resnica! Torej, podprite mojo kandidaturo... preljube moje volivke in spoštovani moji volivci... lep pogled naj velja vsem! Sproščeno pomahaj! Stisni roko čimveč volivcem!

Kretnje in pogledi so bili okorni, zdaj so prehitevali besede, zdaj jih je lovil glas, se pretirano lomil, vse to krenčljanje je sililo v smešnost in volivci so se zabavali in se nasmihali vase. A govornik je presodil, da je bil nastop bomba, sama ušesa in oči so jih, seveda, beseda mora vžigati plamenice, ženske pa je očarala zlata igla... Od navdušenja je zacvetel:

- Ne, ne morem skriti ganljive solze vroče sreče in neizmerne slapa kipečega navdušenja!

Pa je tu dan zgodovinskega pomena: gospod svak slavne tete Slave, drugi mož njene srednje sestre, zida gradove med bele oblake, se veseli, pričakuje, kar žari in kipi, a hladni računalniki ga surovo potiskajo v prepad: ne marajo in ne marajo ga, kako, hudiča, vsi ga poznajo, ima ugled, najboljši je, je ljudski in pošten, a te pošasti ga pri vsakem pritisku na gumb hladnokrvno in lahkotno odrivajo in neusmiljeno odrinejo skoraj na rep!

O bog, kako črno in obupno!

- Hudiča, le kaj ljudje tako avšasto volijo...

Tako se je mrknila volilna obsedenost gospoda svaka slavne tete Slave, drugega moža njene srednje sestre!

In slavna teta Slava ne more in ne more preboleti, kako niso glasovali za tako uglednega poštenjaka in ljudskega človeka. Ko kdaj pa kdaj srčno izliva vročo bolečino, se ji v kotu oči zaiskrijo drobni cvetovi srebrnkastih solz: - Zdaj pa jaz ne bom pustila, da bi še kdaj kandidiral! Tako!

Blaž Prapotnik

MARMELADNA SEANSA

V nekaj dneh so se zorganizirali in prepeljali vso opremo iz gnile zatohle kleti v novi vadbeni prostor. Delali so kot ponoreli, celo sobo so pometli, preden so vanjo postavili bobne, ojačevalce, ostale škatle in malenkosti. Frenk se je že videl, kako igra na "pravih" odrih, Rok je začel trdno verjeti tudi v finančni uspeh njihove misije, Luka pa se je zadovoljno zasmel, razširil roke in zakikirikal: "Pridite, kokoške!" Sanjal je mlade oboževalke, veliko mladih oboževalk. Histerija! To mu je dvigalo moralo in še kaj drugega, kar z moralo nima nobene veze. Ja, ja, postavil jih bo v vrsto in ...

Frenk ga je pogledal s strani in bevsnil: "Dvigni že enkrat to kišto, ne bomo cel dan tovorili!" Vrsta je izginila in prav tako vsa roba iz kleti. Lastnik je stegnil mesnato dlan in rekel: "Zdaj greste pa na boljše!" Zvenelo je, kot da ima pri tem neznanske zasluge. Je bil pač starega kova in nekoč so dobivali odlikovanja za vsak drek. Nekateri niti riti niso vzdignili, pa so imeli polne prsi zaslug in odlikovanj, samo pravega si moral hvaliti. Nič boljši od nacistov, pogoltni na svetleče se ploščice in vse ostalo, kot srake. Letni časi se menjajo, srake ostajajo.

Gnezdo je bilo polno. Frenk je predlagal, da odigrajo eno za otvoritev, pa sta ga napadla, ko lačna vrabca, češ da ima ptičje možgane, da bi po vsem tem garanju še vadil; obsedel je kot posrana kokoš. Za tem so imeli otvoritveno minuto molka.

Umetnik, ki se je pred napornim preseljevanjem raje uvidevno umaknil v svoj atelje, je zdaj pokukal pri vratih in vprašal, če je kaj narobe.

"Ne, ne," se je zasmel Luka. Umetnik pa je nadaljeval, da se je ustrašil: "Mislim sem, da se ne morete spomniti not, ker ste tako tiho." S prstom je v zrak narisal violinski ključ in se vrnil k svojim barvam. Nihče od njih ni znal brati pik in pik s črticami in črtic in vijug na notnem črtovju. Akorde so poznali, no, ne vseh, tiste čirule-čarule pa so bile zanje popolna skrivnost.

"Nekdo je rekel, da note kvarijo feeling," se je spomnil Luka.

"Ja, ampak je bil črnc," mu je zabrusil Frenk, "oni pa imajo feeling in ritem!"

Frenk in Luka sta se spet zapletla v prepir o harmoniji, ritmih in sinkopiranju, čeprav sta imela oba o tem toliko pojma kot o notah. Na koncu sta si bila edina, da so oni večji umetniki od tistih, ki imajo vse napisano in potem samo berejo in ponavljajo za nekom, kot papagaji.

"Tudi opica zna posnemati druge, pa ni to nobena umetnost!" je zoološko pripomnil Rok.

Nekaj časa so zbijali šale na račun resnih glasbenikov in se ob tem neznansko zabavali. Frenk je na vsem lepem ozmerjal Luko z lisastim capinom, da je ta kar zajel sapo, Rok pa se je valjal od smeha: "Ho, ho, lisast capin!" Še preden je bil na smrt užaljen, sta mu povedala, v čem je štos.

On je predstavil "zoperno pevko" in Rok je mislil, da gre za "arijsko pevko". Frenk pa je rekel, da je vseeno, kadar poje v dieti s teroristom. Operetno so se hahljali in Frenk si je mahal z roko kakor s pahljačo pred obrazom ter zajemal sapo.

"Ali bi vseeno malo muzicirali," je spet previdno predlagal Frenk.

Luka in Rok sta se spogledala, prikimala in rekla: "Dobro," in "Okej!"

Igrati so začeli neko dolgo zablužno balado in se prepustili občutjem, ki so jih prevzela.

Niti opazili niso, da so v sobo začeli prihajati razni ljudje. Prvi je vstopil bradati Sigmund Freud in v skladu s svojo židovsko znanostjo ugotovil pri teh fantih analne in genitalne frustracije iz rane mladosti. Puhnil je dim iz cigare in se zamišljeno zagledal v kitarista. Seveda, penis. Mladenič ima kompleks manjvrednosti. Frenku je naprtil Ojdipov kompleks in začel ocenjevati bobnarja. Potiho se je v sobi pojavil najboljši kitarist Jimi Hendrix, s košato,

z ruto prevezano pričesko, potlačenim nosom in polnimi zamorskimi ustnicami ter tankimi brčicami. Stopil je k Zigiju in pogledoval k fantom. Luka je pravkar soliral. "Fant ima občutek za zvok!" je rekel Jimi in Sigmund ga je debelo pogledal: "Mislim sem, da onanira." "Ne, gospod narobe si razlagate, mislim celo, da bi morali obiskati dobrega psihoanalitika." Freud je prebledel in izjavil: "Poglejte si vendar ta fetišizem!" In ostro, analitično pogledal Jimija. "Jaz to počnem z levo roko." V tistem trenutku se je pojavil s kocko pod nosom, lepo počesan, Adolf Hitler v paradni uniformi. Zakričal je: "Juden raus!" Hendrix, ki ga je slabo poznal, se je osebno zavzel za gospoda Sigmunda Freuda. "Tiho, to je moj boj!" je histerično besnel. "In od danes sem rasist." Jimi pa mu je pokazal: "Pššš!" s prstom na ustih, "fantje vadijo!"

Zigi je omenil opravke in s sklonjeno glavo odšel tesno ob zidu. Adolf je pokazal črncu dlan in ploskala sta. "Zelo slabo mnenje ima o kitaristih," je potožil Jimi. "Mene pa sovraži."

"In kaj pravite na tale blues?" je zanimalo legendarnega kitarista. "Über alles!" In Jimi ga je dopolnil: "All over the world, man!" "Natürlich, über welt!"

Mimo je pridrsal možakar v pižami: "Mir, dajte mir!" Jimi ga je bil zelo vesel: "Yes, peace and flowers!" Predrzo govorite, mladi mož!" ga je pokaral diktator in užaljen odšel. Prišel je Johni Rotten in opljuval pižamo. Nočni pacifist se je kar pobral. Neslišno je vstopila angleška kraljica v kombineži in povprašala po gospodu možu. "God save the Queen!" je začel vpiti Rotten. Postal ji je nerodno, pogledala je fante, ki so še kar vadili in rekla zateglo: "Ou, zlati fantje." Hendrix je miril Johnija: "Malo več spoštovanja!" Sigmund Freud se je vrnil in rekel: "C.G. Jung je zelo zaseden in se opravičuje."

Rotten je pljunil na band in izginil. Kraljica, Zigi in Jimi so komentirali, zakaj se kdo odloči, da bo igral bas. Pundi - pundi. Mimo je prišla duša Charlesa Baudelaira. Prijatli vprašajo jo: "Kam?" - "Kamorkoli ven iz tega sveta!" Kraljica je bila že stara in bog jo je rešil.

Jimi je dejal: "Ne bi rad motil, a rad bi zaigral s temi glasbeniki." Freud mu je to odsvetoval v skrbi za mlado ranljivo podzavest fantov. Jimi je zavzdihnil: "I don't live today."

Pojavila se je Marilyn Monroe z jušno konzervo v roki in rekla: "Oh, oprostite."

Naenkrat so pridrli v prostor Goethe, Wagner in Nietzsche in z zaničevanjem komentirali band.

Prihajali so vedno novi obrazi, se drenjali pod strop in se prerekali. Andi Warhol je menil, da to ni ne pop-art in ne pop-rock. Bend je igral dalje, gospe in gospodje pa so prihajali in dajali opazke.

Tovariš državljani Vladimir Iljič Lenin je menil: "Umetnost pripada ljudstvu ... zbuditi moramo občutek za umetnost v množicah in ga razviti." Državljan Josif V. Stalin pa mu je šepnil: "Govorite tiše!" Vstopil je Karl Marx, zmajal z glavo in negodoval nad fanti, češ da se na neprimeren način lotevajo razrednega boja, omenil je revolucijo. "In razsekal glasbo sem kot truplo, z algebro preveril harmonijo zvoka," je naznanil pesnik Aleksander S. Puškin. Mozart, Lizst in Chopin pa so mu nasprotovali, da je pristranski do izobraženih glasbenikov. Užaljeni so utihnili. Friedrich Nietzsche je filozofsko pripomnil: "Brez glasbe bi bilo življenje zmota." "Glasba je višje razodetje kot vsa modrost in filozofija," ga je dopolnil skuštrani Ludvig Van in si radostno poživigaval 9. simfonijo. Sivolasi, prav tako lasati možak s sivimi brki je podvomil: "Ampak to je relativno." "Hot je lahko cool in cool je lahko hot, obadva sta lahko oboje, toda, človek, jazz je jazz!" je izjavil Louis Armstrong, preprijel trobento in stisnil roko Jimiju Hendrixu. Priplesal je Johan Strauss in Jimi je rekel: "Hey, Joe, tukaj imamo besedni jam session!" in se zasmel. Nekje zadaj je G.F. Handel priznal: "Moral bi obžalovati, če mi jih je uspelo le zabavati; želel sem jih namreč poboljšati." Henry Miller, pisatelj, ga je tolažil z omamnimi besedami: "Če je ne jemljemo preveč resno, je glasba čudovit opijati!" Zamišljeno je gledal. Fantje so vadili zrolan komad za koncert. Arthur Rubinstein je rekel slikarju: "Koncert je kakor bikoborba - trenutek resnice!"

Pablo Picasso, slikovito: "Iščem samo eno - da bi izrazil tisto, kar hočem. Ne iščem oblik, temveč jih najdem." "Kajti v umetnosti je lepo samo tisto, ki ima svoje značilnosti," je nadaljeval njegovo misel Auguste Rodin, kipar. "Umetnost je nekoristna!" je ležerno izjavil Oscar Wilde in ga prijel za rit. Ob tem se je papež hudomušno nasmehnil, v roki je držal bulo. "Umetnost se začneja tam, kjer se neha življenje!" ju je gromko preglasil Wagner in dodal, da v teh fantih sicer ni trohice umetnosti, so pa polni življenja. Hugo Wolf z vročičnimi očmi ga je pogledal in ni rekel nič. Charles Bukowski pa je začel recitirati svojo poezijo: "Stil je tisto, kar je najvažnejše..." Filozof Arthur Schopenhauer ga je hladno prekinil: "Stil je fiziognomija duha. Ta je bolj gotova od fizionomije telesa. Oponašati tuj stil pomeni nositi masko."

Pisatelja sta razglabljala. F.M. Dostojevski: "Umetnost je vedno sodobna in stvarna, drugačna nikoli ni bila, in kar je najpomembnejše - tudi ne more biti." "Če bi bil svet jasen, bi umetnosti ne bilo," je menil Albert Camus, grizljaje albert kekse. Vmešal se je Albert Einstein: "Dostojevski nam je pokazal življenje, to je res, a njegov cilj je bil, da nam pozornost usmeri na zagonetko duhovne biti." Voltaire je pripomnil: "Če bi tiskali samo koristne knjige, bi jih bilo stokrat manj!" "Dosti moramo brati, vendar ne česar koli!" je bil jednat Plinij. "Knjiga je dobra le, če avtor govori samo tisto, kar je potrebno, in tako kot se spodobi," je modro zaključil Aristoteles. Albert pa je navrgel: "Domišljija je važnejša od znanja!" Ernest Hemingway je molčal, od hrupa mu je zvonilo v ušesu, Frenk, Luka in Rok so še kar naprej energično igrali, popolnoma zatopljeni v glasno ritmično glasbo; v prostoru pa so se pojavljali novi in novi ljudje in med njimi sami veliki duhovi.

Završalo je. Pred presenečeno množico je stopil ključavničar oblečen v belo maršalsko uniformo, dvignil roko in jih utišal rekoč: "Drugovi i drugarice, ovaj, kako da kažem." Zbrani so navdušeno zaploskali. Josip Broz je pomolčal in nadaljeval: "Našim ljudem moramo omogočiti poslušati vse, kar je lepo v klasični in sodobni glasbi, kajti občinstvo ne nastaja samo od sebe, temveč ga je treba vzgajati. Mlad človek naj se čimprej spozna z lepoto glasbe. Kdor ljubi glasbo, ljubi človeka in to je ena največjih človekovih vrednot." Kristus med množico je odobravajoče prikimal. Maršal je pokazal na mladeniče in rekel ganjen: "Narodu, ki ima tako mladino - se ni treba bati za prihodnost!"

Tovariš Tito, predsednik in maršal je bil največji prijatelj mladine. Otroci so vzklikali njegovo ime in šolarji so ga s spoštovanjem opisovali v prostih spisih.

Bend je zaključil z vajami in Josip Broz Tito je s pokroviteljskim ponosom gledal Frenka, ki je stopil k ojačevalcu. Preklopil je stikalo in vse je utihnilo. Na črnem zvočniku je z velikimi belimi črkami pisalo: Marshall.

Vida Slivnik-Belantič, Cvet, 1989, akril, platno

Slavka Dragolič

KRALJ MATJAŽ KARANTANSKI IZ PROVINCE SCLAVORUM (odlomek)

Jutranja svetloba je našla pot v hlev v mali lini in ropotanje zapaha na vratih je prebudilo speča v jasliah. „Oče, nekaj se dogaja, tam na derah (dere - viseče ležišče pod stropom v hlevu), ki so se majale sem in tja.“ In pokazal je s prstom nanje.

Glas hlapca Franca je zadonel v prvi svit: „Jozej, vzdigni podele (ritnice) in pridi dol, povhi spijo samo pozimi. Krave so že pokonci in kravarice bodo vsak čas senter (noter) prišle, pa ne pozabi kikelj (srajco) gor djati.“

Oba Črnjana sta se dvignila in smuknila k vodnjaku sredi dvorišča, kjer so hlapci že pospravljali ostanke od zabave prejšnjega dne, ter izmila krmižljavost. Franc jima je od hlevskih vrat namignil naj počakata, ozrla sta se po vremenu in iskala prve sončne žarke med migetajočim listjem dreves.

Franc jima je ponudil bokal toplega mleka ter opravičil Jozeja, ki je tak hopi (prismoda), pozabi obleči kikelj ter tak nagravljenj (grd - slečen) dirja po hlevu. Ožbolt si je vlil že zadnji požirek mleka v grlo, oče Jelen se je zadovoljno poslovil od Franca in Jozija, nakar so vsi trije odjezdili proti Celovcu, da bi kupili še to in ono, kar je naročila gospodinja, ter še za dne prišli domov v Črno.

Kadar so jahali mirneje in vstric, oče Jelen sploh ni prišel do besede, ker se je sinu vse, kar se je dogajalo na Gosposvetem polju, zdelo važno. Vtisi so kar vreli na dan in Ožbolt ni mogel nehati govoriti. Šele pri Dobrli vesi je prišel oče do besede: „Potem, se ti je včeraj dopadlo, kar se je dogajalo tam?“

„Nikoli ne bom pozabil!“ Naslonil se je na očeta in zaprl oči. Spet si je želel, prav tako kot včeraj, da bi ta dan večno trajal. Kobila je v ritmu pozibavala njuni telesi, se ogibala hribčkom, zavijala na travnik, da so se njene stopinje dušile v travi s preprogo poljskega cvetja. „Človek z brado je bil tako lep starec in prehitro se je končal obred na knežjem kamnu. Skoraj smo se pohodili.“

„Zakaj si me na paradi pozdravil tako nenavadno?“ je spraševal oče naprej.

„Zdelo se mi je, da ti moram tako reči. Tiste sulice ali helebarde so bile do neba strah vzbujajoče, pa sem ti priporočil le varuha.“

„Hvalabogu, ne rabimo jih drugače, kot samo za parado, ker so lesene.“ In se veselo nasmejalo.

„Oče, bi me dali v šole?“ Vprašanje je prišlo tako nenadno, v nenavadnem času, da je oče Jelen priprl oči in razsodil:

„Nič nisem proti, tudi kmetu koristi kakšna šola, ne samo tistim gospodičem. Mamu bova morala vseeno vprašati. Doma te prav zares rabim, pri delu si kar priden. No ja, mama bo morala povedati svoje. Čudim se, kdaj lahko še kaj naredimo, ker nas kar naprej nekaj pesti. Če ni kuga, je suša, če ni kobilic, je pa poplava. Če ni lakota, nam opleni še tisto, kar pridelamo, vojska, ki je vedno lačna in groba. Najprej si revni izkušajo izprositi usmiljenje pri oblasteh, ko dobijo batin, da so vsi črni, pa pridejo k meni. Dam jim, ker vem, da nimajo, kje bi pa vzeli.“

„Revno ljudstvo,“ je kakor odmev izgovoril sin „prav zato bi hoteli iti v šole. Biriči od teh siromakov zahtevajo prav toliko, kolikor imajo siromaki v shrambi.“

„Ljudje nikjer ne najdejo zadoščanja, pa si pri Bogu želijo izprositi usmiljenje in milost božjo. Spokorne procesije romajo tja, kjer ni vsega tega, kar občutijo na svoji koži. Romajo in zidajo cerkve, da dobijo žitno juho za dnino, ali pa še te ne. Že zato, ker niso imeli kaj prinesti s seboj, se je spokoriti potrebno, da bi jim Bog odpustil grehe, ki so jih zagrešili, kaj veš, zakaj in kedaj.“

„Zato me zelo čudi, da ljudje kar naprej zidajo cerkve, ne razumem zakaj? Nimajo pa od tega nič, razen, da se morajo v nedljo pomoliti Bogu, iti k spovedi in dati cerkvi ofer (dati denar cerkvi, ga vreči v puščico).“

„Kam bi šel v šolo?“ oče je hotel speljati otroka na druge misli.

„V samostan na Vetrinjskem polju.“ Bil je kratek odgovor in oče je vedel, da sin ne bo popustil.

Jani Rifel V ŽABJI DEŽELI

Nekoč, v davnih časih, ko še ni bilo ljudi, so bila ob rekah, jezerih in mlakah žabja kraljestva. Bila so velika in majhna. V velikih je bilo večje število gradov in bili so večji od tistih v malih kraljestvih.

Ta kraljestva so živila ločeno. Kralji velikih kraljestev so kraljevali v obilju. Kralji v majhnih kraljestvih pa v siromaštvu. Poleg vrste zakonov, ki so ločevali velika in majhna kraljestva, je bil tudi ta, da se žabe lahko poročijo le v svojem kraljestvu. Če bi se žabec in žaba vzela, a bi pripadala različnima kraljestvoma, bi ju izobčili prvi in drugi. Izgnali bi ju iz bolj varnih rokavov in zalivov ter ju prepustili najhujšim sovražnikom; ščukam in belouškam.

Pa se je zgodilo, da je ob poplavi odneslo majhno kraljestvo v veliko. Žabe, paglavci in žabci so se po poplavi vrnili nazaj na svoje območje, da si uredijo svoja siromašna zavetišča ali gradove, kakor so jih imenovali.

Le en žabec se ni vrnil. Ostal je v velikem kraljestvu. Ob poplavi ga je tako silovito treščilo v vrata enega od gradov, da jih je prebil in nezavesten obležal na postelji, ki se je vsa mokra pozibavala sredi sobe. Dolgo je tako ležal in nemara bi za vedno zaspal, če ga ne bi našla kraljeva hči, ki je tja prišla obiskat svojo najljubšo prijateljico, Regiglavko.

Ko je zagledala žabca, se je silno prestrašila. Skoraj bi omedlela od strahu in presenečenja. Toda še zadnji hip se je zbrala, toliko da je videla, kako je z njim. Takoj je obvestila kralja in ta je dal žabca pripeljati na svoj grad. Njegova hči - princesa je prevzela vso skrb nad bolnikom. Deset njenih službenic je noč in dan bdelo nad njim.

„Takoj, ko bo pri zavesti, me pokličite,“ jim je ukazala.

Žabec pa se ni in ni zbudil. Minili so tedni, meseci in leta. Žabec pa je kar naprej spal. Ni bilo videti, da bi kaj shujšal, ostal je enak. Nekaterim, med njimi je bila tudi princeza, pa se je zdel vedno lepši. Po treh letih je postal tako lep, da so princesine služabnice kar tekmovalle med seboj, katera lahko dalj časa bedi ob njem. Tudi princesa je vse pogostejše posedala ob njegovem vzglavju in se je nekega dne zaljubila vanj. Kralju je povedala, da ne more več živeti brez tega žabca, pa čeprav je iz malega kraljestva.

Kralju je bilo to všeč. Hčere ni mislil omožiti in prav mu je prišlo, da si je našla princa kar v tem mrtvem žabcu.

„Le imej ga, saj je tvoj,“ ji je nekega dne odgovoril, ko mu je spet prišla povedat, kako srečna je, da sme biti ob njem.

Žabec pa je še naprej spal. Ničesar ni bilo, kar bi ga vsaj za trenutek prebudilo, vsaj toliko, da bi odprl oči, da bi videl njen ljubeči nasmeh, njene sinje oči in zlate lase.

Princesa je zato postajala vse bolj nesrečna.

„Oče, pomagaj mi, da bom spet vesela. Rada bi žabca živega, tako neskončno hrepenim po njem. Rada bi se z njim omožila.“

Tudi tokrat je kralj ni jemal resno. Nekaj dni po tistem je princeska zbolela. Nenadoma je zaspala in nihče je ni mogel zbuditi.

Na dvor so prihajali zdravniki, mnogo obljubljali in ničesar storili. Kralj je skoraj obupal, ko se je nazadnje domislil še ene rešitve. Velel je poklicati najboljšega zdravnika iz siromašnega kraljestva. Ta je kmalu prišel in ni ničesar obljubil. Ko je princeso pogledal, je žalostno priznal sebi in drugim, da ne najde rešitve. Tudi kralj je bil žalosten in v tej žalosti se je spomnil na žalost svoje hčerke.

„Tudi hči je bila pred boleznijo tako žalostna, kakor sva sedaj midva,“ je potožil zdravniku.

Ko je zdravnik to slišal, je v trenutku spet postal radoveden in radovednost mu je vrnila upanje. „Zakaj pa je bila vaša hči žalostna?“

„Zaradi žabca, ki ravno tako kot ona spi v tej graščini.“

Prineslo ga je iz enega od vaših kraljestev. Se še spominjate tistih poplav pred nekaj leti, ko so se za nekaj ur naša kraljestva pomešala.“

„Spominjam se. Kaj se jih ne bi, saj sem takrat izgubil sina edinca. Nimava sreče z otroki vaše veličanstvo. No, upam, da za vašo hčer še ni prepozno. Moramo najti vzrok njene žalosti, potem bo vse drugače. Za vse se najde zdravilo, prav za vse ... No, pokažite mi tistega žabca!“ Odpeljali so ga k žabcu, in ko ga je zagledal, bi skorajda z

enim skokom skočil k njemu, ga objel in poljubil. Pa se je raje zadržal. Kot zdravnik se je naučil obvladovati čustva in zato ni pokazal, da ga pozna, ampak je navidezno, brezбриžno stopil k njemu.

„Pa je ta žabec res od tistih poplav, vaše veličanstvo?“

„Ja seveda je. Moja hči ga je našla nezvestnega in se še, kakor vidite, ni prebudil. Deset njenih služabnic je noč in dan bdelo nad njim in vse so se zaljubile vanj in nazadnje tudi moja hči.“

Najbolje bi bilo, da ga pošljemo nazaj v vaše kraljestvo, dovolj gorja nam je že povzročil. Ali pa ga obdržimo tu, in če mi bo hči umrla, ga bomo vrgli med ščuke in kače. Drugega si tako ali tako več ne zasluži,“ mu je odvrnil kralj.

„Res je, nič drugega ni prinesel v vaše kraljestvo. Vendar še prej, preden ga vržete iz gradu, morate izpolniti vse princesine želje, ki so povezane z njim. Le tako lahko rešimo vašo hči iz zank, ki so jih spletle vodne vile.“

„Kako pa veste, da so ju uročile vodne vile.“

„Takoj, ko ste mi povedali, da se je zaljubila v tega žabca iz malega kraljestva, sem vedel, kdo jo je tako začaral.“

„Saj to se vendar še ni nikoli zgodilo, da bi se princesa iz velikega kraljestva zaljubila v žabca iz malega kraljestva.“

„Vodne vile so tiste, ki lahko ustvarijo zmešnjavo. Povodenj jih je predramila in privabila iz globin in morda so se iz zabave izmislile to potegavščino.“

„Takoj izpolnite vse princesine želje!“ je ukazal kralj in obljubil tudi zdravniku, da ga bo imenoval za dvornega zdravnika, če se bo njegova hči prebudila.

Žabca in princeso so pripeljali v grajsko poročno dvorano. Tam so ju namestili na zlata sedeža. Poročni priči sta bila, njen oče kralj in zdravnik.

Obred se je pričel. Vsa žabja dežela je obnemela v pričakovanju - bogata in siromašna.

„Ali si bosta zvesta do konca svojega življenja,“ je bilo zadnje vprašanje.

Ob tem vprašanju sta se zbudila iz dolgega sna.

„Bova!“ sta oba hkrati spregovorila. Vstala sta in se objela in nikoli se nista več ločila.

Od takrat ni več velikih in malih kraljestev. Je le eno samo, pisano in živo, žabje kraljestvo.

Gregor Fras

ZOPET POSKUS POBEGA - IX.

*Če bi vsak dan napisal eno pesem
bi bile jutri dve
in potem celo tri
in ob koncu meseca bi izdal pesniško zbirko
in dobil denar
in ga zapil
in ko bi bil pijan, ne bi napisal pesmi
marveč balado
in ob koncu leta bi izdal
zbirko ducata balad
in dobil denar
in ga zapil
in ko bi bil pijan ne bi napisal balade,
marveč roman
in ga izdal
in dobil denar
in ga zapil*

*kasneje bi propadel
zapiti in zdrogiran do konca
in napisal bi epilog
in ga izdal
in dobil denar
in ga zapil
in ko bi bil pijan, ne bi napisal epiloga
marveč bi umrl*

Andrej Makuc

KONJSKA ŠTORIJA

Če bi bila danes vsakdan, bi se gotovo naslanjali na tople deske kopaliških garderob. Pa ni. Zato smo ob ledenici in skušamo biti zraven, ko bodo ubili Pubana. S svojimi dvanajstimi smo leto, dve starejši od njega, Ivč morda štiri, Rusa pa še sploh na svetu ni bilo, ko je Zilino žrebe že rezgetalo po Ginterjevem dvorišču. V vročici, ki leze iz zemlje, se Jerčiču, mesarju, sploh ni treba potiti in nas naganjati k leseni bajti z ledom. Prevečkrat smo že bežali pred Pubanovo goro mišic in potem drobno drhteli v varnem zavetju za Harpfovo ograjo. On pa je kakšen meter od nas mulil travo, dvigal glavo in nas pogledoval. Kaj vem - mogoče nam ne bi storil nič.

"Žvale zategni! Navzgor! Še! Še nazaj!"

Kašnik je zaripel v obraz in nima več takšnih oči kot navadno. Senca se mu je potegnila čez zenično modrino, ugasnila je luč v zrklih in naredila strah. Grabi za vajetmi, ki jih je Puba s trzaji navzgor iztrgal Maksu iz rok in zdaj z njimi pozvanja nad njegovo glavo. Ne pusti jih ujeti.

Gustl se le še s prsti nekako oklepa vrvi, ki je rjavcu obešena okoli vratu, tako da Puba zdaj z njim na povodcu opleta okoli sebe in ga postavlja pred svoje prednje tace, potem pa ga sune od sebe, vrže na desno v Maksa in potem obema zagrozi z v pod nebo dvignjenimi prednjimi nogami. A Gustl ne sme popustiti. Zdaj ne več. Ko je mogoče, Maks ujame uzdo, nato pa poprime vajeti in jih zategne, da se žvale zažro v črnikaste robove konjskih ust, kotički pa tako bole, da kipi slina in v kosmih pada na prašna dvoriščna tla.

Kašnik z bičem v levici skače okoli Pubana, pa mu ga Gustl ne pusti udariti. Sebe podstavlja. Smili se mu lepoteč. Sam ga ni tepel, skoraj nikoli. No ja, tu in tam pozimi že, ko je kopal s podkvanu v led in ni mogel naprej. Takrat mu je pomagal z bičem. Pa ga je bolj božal, udaril je le njemu v dobro, da bi lažje potegnil... zakaj ko je videl, da konj ve, kaj bi moral, telo pa ni moglo, ga je vedno ogrnil s kocem in potrepil po vratu.

"Le oddahni si! Potem bo šlo. Samo da se ne prehladiš."

On je stal ob kadeči se živali, ji na gobec natikal vrečo z ovsom, popravljal grivo, ki ji je padla na oči, pregledoval gozdnat svet in iskal lepšo pot. Ko se je prepričal, da sta že od jutra na ta pravi, najlažji, ga je lopnil po nepokritem zadnjem stegnu, potem pa naredil iz gole dlani grebljico, da mu je otiral mokroto s kože, ki ni bila pokrita, ostalino pa brisal s klobukom ali pa z rokavom. Ko se je zdelo, je odvezal vrečo in snel še koc, potem pa naredil čarovnijo. Odrgral si jo je od ust. Iz suknjičevega žepa je potegnil kos kruha in ga pokapljal z žganjem, ki ga je imel sicer zase v s časopisnim papirjem oviti steklenici. Stegnil je dlan in Puba je pobral ponujeno.

Zdaj je le še udarilo med smreke v oster mraz.

"Hi, hija!"

Vrvi na stegnih so izstopale, vroča sapa je sekala iz gobca v sneg, oči so se zaiskrile, kopita grebla v led...

"Dajva, zdaj dajva! Puba! Greva! Hi - hot!" je podrsaval glas skozi smrečje. Hlod pa je stal. Potem je tenko počilo, ko se je bič prilepil na potno kožo. V mrzlo svetlobo se je napela tanka maroga. Ravno toliko je je bilo, da se je telo v srdu še malo usločilo in breme je zdrselo.

"No, vidiš! Hiiii hiiii! Nikar ne obstojva! Puba! Hiiii!"

Tako se oba zaganjata po drsali, klecata, hočeta obstati, a potem le ujameta korak. Samo še nekajkrat je treba zakopati v led, potem je vrh tu in že skorajda v drncu tečeta do roba, ko se svet prevesi navzdol. Tam Gustl hlod odpne in ga prepusti drugim, da ga bodo s cepivom pognali po strmini do ceste. Ampak to ni več njuna skrb. Onadva se že vračata v graben. Gustl pozabi dlan na

njegovem vratu in jima na glas prešteva odpeljano. Pove jima tudi, kolikokrat bo še treba z bremenom na vrh, preden gresta domov.

Puba posluša in ko mu Gustl zamrmra v uho, da bo zdaj pribil kaj tanjšega, se sam od sebe iz hvaležnosti spusti navzdol hitreje.

Po glasu cepina, ki pomaga klinu v zamrznjen les, razpoznava, kdaj se je uho zagozde dotaknilo skorje ... in res gre lažje navzgor. Gustl nikoli ne laže. Njemu, Pubanu, že ne.

"Hiiii, hiiii! Še trikrat. Puba, hiiii!"

Ampak danes je sonce ožgalo nebo, od ledenice pa odmev vrača druge besede. Nič več hiiii!, Puba, gremo! Hiiiiii!

V uri prevrnjenih senc ni več kaj prikleniti v breme.

"Oooooo, oooooo! Ohaaa!"

Puba ne sliši. On bi vlekel. Potegnil bi dva ploha hkrati. Tudi po suhem, če je treba.

"Oooooo, oha! Ne boj se, neumnež!"

Prvič je, da Puba svojemu človeku ne verjame.

Gustl je več v zraku kot v prahu. Kadi se le še izpod Pubanovih kopit. Potem pa Maks ujame vajeti in se ukoplje v zemljo, kot da bo moral on potegniti po sanincu. Lepotcu je zvil vrat, da se z grivo boža po hrbtu, žvale pa so se zagrizle v kote gobca. Pena se je naenkrat rdeče obarvala in temno je bilo videti polzeti tudi iz nozdrvi.

"Popusti, Maks! Boli ga," naproša Gustl.

"Ga boš ti dvignil in nesel, a? Sem videl, kako te uboga," se Maks ne pusti odlepti od zemlje, zato se še kar obeša na uzde. Puba pa ima sklonjeno glavo in prha, da se prah vrtinči pod njega.

"Držita! Zdaj je vajin!" vpije Kašnik konjarju ter že Maksu z nagibi glave in zavijanjem oči kaže, da naj ovije vrv, ki visi z bližnjega železnega droga, mrhi okoli vratu in jo tako končno ukroti.

Puba ve, kaj se pripravlja in izrabi čas, ko Maks popušča z žvalami. Sune z glavo navzgor, da Gustlna razcepi v križu in lahko z njim spet opleta po mili volji.

Zdaj je Maksu vsega dovolj. Gleda si v oguljene dlani, potem pa pogradi železno cev, ki stoji prislonjena k ledenici od kdo ve kdaj, naredi iz svojega telesa vzmet in strašno zamahne. Koža na konjskem stegnu se razcepi, a se komaj razloči barva rane, saj se izgublja v rjavi Pubanovi dlaki. Potem se Maks prestopi, rahlo pripogne in od spredaj še enkrat zamahne po Pubanovih kolenih, da se žival zlomi v prah in se ne more več pobrati na noge. Nekajkrat klecne, preden je spet na kopitih.

Jerčič, ki ravno zлага iz taške orodje - na traktorski prikolici je jeklen stožčast tulec že položen ob kombinirke, ki imajo podaljšan ročaj - naveličano, saj je navajen takšnih spopadov, zavpije: "Po očeh ga tepi!"

Kašnik spusti roko z bičem za glavo, da se mu usnjen trak za hrbtom namaka v prah in ko že hoče zažvižgati skozi zrak in umolkniti na konjevem hrbtu, okameni.

"Obrni bikovko! Po očeh ga tepi!" dodaja Jerčič in brska po tašni.

"Ne, ne po očeh!" zarjuje Gustl in stopi s hrbtom pred Pubanovo glavo.

"Z ročajem, butelj," še naroča Jerčič in že ga četverboj ne zanima več.

Zdaj stopi bičar k živali, obrne bikovko in odrine Gustlna.

"Pohiti, saj ga bo še dobil pod sebe!" naroča Maks, ki je končno ujel uzdo.

Po konjskem gobcu in glavi je vedno več nabreklih črt. Puba presenečeno mežika, tečejo mu solze... Tako se je zgodilo prvič. Neznana bolečina ga čisto umiri. Le z glavo še trza levo in desno, potem pa mu Kašnik ne pusti več pogledati, kajti glava je nizko in z odebeljenim ročajem točno zadeva zdaj čez eno in potem čez drugo oko. Puba pa joče. Pa ja. Saj vidimo. Nekaj časa kleče, potem spet vstane. Maks pa bije. Levo, desno, desno, levo.

Gustl išče svojega konja oči, pa jih ne najde. Šele ko z rokavom suknjiča potegne čez svoje in popivna mokroto, vidi pretepen konjev obraz in ker sta neznana bolečina in presenečenje sesuli Pubana na kolena, stakneta čeli ter hlipata. Maks je izrabil

priložnost, ovil vrv okoli konjevega vratu, okrogel steber pa izkoristil za priročni škripec ter povlekel goro in Gustl na k železu. Izza ledenice, od koder smo bili priča divjemu spopadu, natančno vidim kompanjona. Gustl se je oklenil živalskega vratu in naslonil svoje lice k njegovemu, tako da Puba svoj gobec naslanja na njegovo ramo. Rdeče kaple iz nozdrvi se izgubljajo v rožnato obarvani peni in ko vzame Gustl Pubanovo glavo v svoje dlani ter mu pogleda v oči, mu tako čudno zvije telo, da tudi otroci čutimo, kako joče.

"Ti neumnež, ti. A je bilo treba vsega tega?"

V skodelo, ki jo je naredil iz dlani, lovi peno, ki se je nabrala na konjskih ustnicah, in jo stresa na tla, popravlja mu žvale, da ne bi lezle v odprti rani, briše mu solze, ki jih je toliko, da se ne morejo več izgubiti v dlaki, a še kar lijejo. Z okornimi prsti mu popravlja koder s čela na stran in nazaj, da mu griva ja ne bi lezla v oči, ki jih od biča dovolj boli že svetloba, ko sili vanje, kadar skuša odpreti veke.

Z ustnicami se je povzpел k njegovemu ušesu, potem pa hotel nekaj reči samo njemu, a je zahlipal, da smo vsi slišali.

"Zmočil si me. Oba sva mokra, ti butec. A je bilo treba vsega tega?"

Ko je Gustl z zunanjim delom suknjičevega rokava še enkrat popivnal mokroto s prijateljevega obraza, z notranjim delom pa s svojega, je bilo to za naše buče tako novo in neobičajno, da smo samo še zijali in nismo več vedeli, če sta to še zares Puba in Gustl z Ginterjevega. Še enkrat sta se dotaknila s čeli, potem pa je moral konjar stran.

Puba je ostal sam z vratom trdo ob stebru, a se še hoče božati z Gustlovim licem, trkati z glavama, sloneti z gobcem na njegovi rami. Naj mu še enkrat obriše solze... vsaj toliko, da ga bo lahko gledal, zdaj ko odhaja.

Gustl se noče obrniti. Mogoče se celo ne more, saj mu tako čudno opletajo noge, Puba pa prha v prah, bije z nogo vanj, posreči se mu, ko zarežgeta v pozdrav svojemu Gustlnu, drugič pa že ne več, saj mu glavo trdo zvijajo k zemlji in stiskajo k mrzli kovini. Kaj jaz vem - mogoče pa sploh ni hotel zarežgetati - lahko da konji tako jočejo. Tako bo, ja.

Prišli smo izza ledenice in si z rokami v žepu strokovnjaško ogledovali položaj. Oba sta bila zbita. Puba in Gustl. Kdo bi si mislil, da je toliko mehko v njiju. Še največja sirota se nam je zdel konjušar. Njega bi moral Puba najbolj ubogati, pa mu njegov združni gospodar sploh ni mogel do žvega.

Zdaj so se razgibali tudi naši ta stari.

Špoljar, Frenkov oče, je zmajeval z glavo, ko je iz vrtno lope sem opazoval malo vojno. Kovač je bil po poklicu in če bi on moral pritveči Pubana, olala, malo drugače bi pel bič in rezale žvale. Tako pa...

"Meni pet kil za golaž, za salame bom povedal, ko bodo suhe," se je obrnil k Dularjevi z Ekonomije, ki je pobirala naročila.

"Eh, samo dve kili bom vzel. Saj ni zadnji konj v mestu," je naročal moj oče. "Več mi daj salam. Pet. Ja, pet kil bom vzel."

"Jaz bom samo salame. Tistega v golažu ni za sčvekat," je moral biti Karner drugačen od prejšnjih dveh, kajti kako bi sicer izgledalo, če bi si bili v čem enotni. In o čem bi se pogovarjali pod bobovcem? "Meni daj vsakega pet kil! Kaj veš, kdaj bodo spet klali," je bil od samega sebe Rusov foter.

Sočutno smo pogledali Frenka in Rusa, ki bosta morala tolikokrat valiti po ustih žilave kepe, nato pa smo kot povelje stopili proti Jerčiču, ki ga je Kašnik učil, kako bo tulec s kleščami prijel na gornjem koncu in ga nastavil Pubanu točno na sredino med očesi. Ostalo bo opravil sam - z macolo po votlem stožcu, ki bo zdrsnil v konjsko bučo in ga zložil na kolena in potem prevalil na bok. Zaklati ga je bilo potem le še mačji kašelj, za Jerčiča že.

Gustl je stal nekaj korakov stran in ko je bilo vse dogovorjeno, je čudno zaškripal, da se je moral kar naprej odkašljavati. Potem je le povedal.

"Veš kaj, Jerčič? Deset let sva bila skupaj. Pa bova še zdaj. V

resnici bi moral biti Puba že pravzaprav moj."

"Pa boš zmogel? Nekam bogi si videti!"

Brez odgovora je stopil h Kašniku, vzel klešče v desnico, z levo pa nastavljal tulec v čeljusti, potem pa nekako skrušen, s kombinirkami nalahno mahajoč ob desnem stegnu, stopil k Pubanu. Potepljal ga je po še vedno mokrem vratu, nato pa stopil predenj in nekaj časa sta si gledala naravnost v oči, zaljubljenca. Nič nista govorila. Popravljal mu je grivo z oči, z rokavom mu je še enkrat obrisal kri z nozdrvi, Puba pa si je sam otrešal peno makovega cveta z gobca.

Potem je Gustl zvil glavo in se sprehajal po vrtovih in nebu, da se je od strani videlo tresoče adamovo jabolko, ki je pod kožo suvalo navzgor in padalo nazaj, dokler ni zaslišal Jerčiča, ki je dvakrat rahlo udaril z macolo ob steber. Mesar je še enkrat preveril trdnost priveza, nato pa pomignil konjarju. Gustlovo adamovo jabolko je še zadnjič drobno zadrželo, potem pa okamenelo.

Spokojno, kot da mu natika le uzdo na glavo, je Gustl prislonil tulec na konjsko čelnico, točno med oči, malo pod kodrom. S kotičkom očesa, tako da Puba tega ni opazil, je preletel njegov obraz, v hipu prevozil vse njune skupne poti, in že je zdiral s pogledom nazaj na nebo.

Ničesar več ni bilo storiti, kajti odpuščanje si je izprosil že jutraj, ko mu je nastiljal in sta se o vsem pomenila. Tudi o tistem, da v nebesih kot pribito ne zmorejo brez konjev in da se bosta gotov še ...

Ni bila ptica, kar je švignilo skozi zrak mimo njegovih oči. Bila je Jerčičeva macola. Gustl je zadržel ravno dovolj, da je premaknil roko in ker sta oba gledala isto nebo, je v grozi pred prihajajočim mehko zatrepetal tudi Puba. Toliko, da ni bilo čuti škrtanja tulca skozi čelnično kost. Zdrsel je nekam v prazno.

Gustl je za zaprtimi vekami sanjal tisto o smrtnih obsodbah, zakaj če ne uspejo prvič, je obsojenec pomiloščen. V neizmeri hvaležnosti za storjeno je k onemu nad nami odpiral oči in mislil na vrv, ki jo bo odvezal ter Pubana odpeljal nazaj v hlev. Osva mu bo nasul in ko bo zobal, mu bo otrl od groze potno telo, na počeno kožo bo namazal loj, da bo manj bolelo. Potem bo nastlal in gledala se bosta, dokler se bo dan skozi okna presipal v hlev.

"O ti kurba! Premaknil si!" Jerčič je gledal z izbuljenimi očmi.

"Ihahaha... ihahaha..." je skušal Puba hrzati v nebo.

Gustl je pozijal v njegovo glavo in v grozi videl, kaj se je proti nozdrvim cedilo iz desnega očesa. V praznini je bil zdaj jekleni stožec in opaziti je bilo le njegovo glavo. Puba pa je blaznel.

"Izderi tulec! O ti kurba! Prvič se je tako zgodilo! Hudič, zakaj sem ti verjel?"

"Ne morem. Jaz že ne."

"Cepin! Kašnik, cepin!" je vpil mesar in niti ni več skušal pomiriti živali.

Puba je hotel z železnim stebrom vred v nebo, pa ni šlo. Menda ja ni Gustl jutraj lagal. Obljubil je, da ne bo bolelo. Strašno je hropel, Puba, in tudi z zdravim očesom ni hotel več poiskati Gustlnovih.

Temu je levica visela ob telesu, klešče pa si je nastavil na čelo. Najbrž si je hotel ohladiti razgreto glavo. Le o čem drugem naj bi razmišljal!?

Zoprno je zaškrtalo in enooka gora je s cepinom v glavi pokleknila na prednje noge, nato pa se je prevalila na stran in toliko da ni pomečkala Gustl na. Tega je zadnji trenutek za kakšen korak prestavil Jerčič. Z nožem v roki je potem pokleknil Pubanu na prsi, nato pa zabodel ostro rezilo globoko in natančno, da je brizgnila kri po beli mesarski podlakti.

Ko je izdrl lesen ročaj, je topli vrelec silil gor v nebo. Gustl pa ga že ni več videl - gledal je v široko odprto Pubanovo oko, v katerem je bilo še ravno toliko svetlobe, da sta si še zadnjič obljubila, kako se bosta pač drugič in nekje drugod pomenila, zakaj se je moralo zgoditi ravno tako.

Nam mulcem je bilo nekam tesno. Bili smo ravno toliko stari, da še nismo hoteli govoriti o tem, kaj smo videli to popoldne tam notri, v samih sebi. Molče smo se odpravili eno prižgat. Šele pod hrasti so se nam odvezali jeziki. Pocedile so se nam slinice, ko smo klepetali o vroči golaževi omaki in belih žemljah. O mesu in salamah, o Pubanu, smo molčali.

Mira Cajnko

ABRA ŠVRK JE KRIV, DA JE LISASTA TOGOTNA NA VES SVET

Po leseni beli polici v kotu stopicata dve porcelanasti pujski, Cvetlična in Lisasta. Imata prekrasen razgled na Veliko igralnico, vendar življenje vidita vsaka po svoje.

„Čiričaričurilonec zopet prismuknjeno tuli," se usaja Lisasta.

"Čiričaričurilonski copatek nas veselo pozdravlja," se radosti Cvetlična.

„Uhelj je zarukan bukselj," Lisasta ogovarja oslička.

„Uhelj poseda bolj sam zase, vendar je prav prikupna živalca," se zavzame zanj Cvetlična.

Pripodijo se lesene račke in Lisasta robanti:

„Otročad nevzgojena, še pozdravit ne znajo, pa kakšen hrup!"

„Račke, si bomo voščile lep dober dan?" jih spomni Cvetlična.

„Lepdoberdan, lepdoberdan, „v en glas klopotajo račke.

„Vreščijo kot afriške gorile."

Lisasta spet ni zadovoljna in že jo boli glava.

„Znaš kakšno pravljico?" zagagajo lesene živalce.

Cvetlična se zamisli. „Poznate tisto o volku in treh pujskih?"

„Gne, gne, povej, povej," zaprhutajo račke, posedejo pod polico in našpičijo ušesa. Cvetlična pripoveduje, tako živa je njena pravljica, da račke poslušajo z odprtimi kljuni in niti ena sama enkrat samkrat ne reče ga. Lisasta dvigne rilec in natak njeno odstopica na zgornjo polico h kaktusu, ki je najboljša družba zanj, kisel in čemeran od jutra do večera. Naslednje jutro račke spet navrejo, še več jih je.

„Lepdoberdan, lepdoberdan," ščebetajo, „me bi pravljico."

Ampak Cvetlična pozna eno samo zgodbiico in to je povedala že včeraj. Pa je na srečo domiselna pujska. „Danes o groznem volku in prikupnih pujskih," odločno reče in račke navdušeno prhutajo, „Gja, gja, gja!"

Brž razgagajo po vsej Veliki igralnici, pa se zato pod pujskino polico drenja še več poslušalcev. S Cvetlično vred živijo njeno edino pravljico na sto petindvajset načinov. O čemerem volku in poskočnih pujskih, o razkačenem volku in trepetajočih pujskih, o prismuknjem volku in nabritih pujskih. Pri Cvetlični je čisto pravcato gledališče. Kaktus in Lisasta na zgornji polici kihata in škripata, pa to zanalašč. Cvetlična ju na srečo sploh ne sliši. Oči se ji iskrijo kot svečke na praznični torti in nosnici ji plahutata od toplote, ki prihaja naravnost iz srca. Zbudita se modra in rdeča barvica. Že pred dvema dnevoma sta zaspali pod radiatorjem. Vročina ju končno vrže pokonci. Suh zrak jima udari v ošiljeni konici, da ju brž obidejo poredne misli. Skotalita se izpod vročega radiatorja, se postavita pokonci in se lotita packati, kar jima pride pod konici. Čekata po cvetličnem koritu, ošvrkneta belo plišasto opico, ki užaljeno bevske, da sta dve posušeni prekli brez manire. Žametna medvedka zaluča za njima svoj levi topli copat, kajti pokracali sta njeno snežno belo posteljico.

Prikolovratita do pujskine police, kjer se ravnokar srečno razpleta Cvetlična pravljica. Trop lesenih rač je prava tarča zanju. Čekata po repkih, po kljunih, po perutih.

„Ghihihi, kako žgečka, ghihihi," so razposajene račke. „Še mene, še mene," vreščijo tiste, ki še niso na vrsti.

Opla, račke se niti malo ne jezijo, to pa ni nobena zabava, sta si barvici edini in koj skočita na polico. Cvetlični narišeta po eno modro in eno rdečo cvetlico na vsako lice. Pujska vse skupaj razume kot najlepše darilo. „Prisrčna hvala," jeclja in nosnici ji spet plahutata od zadovoljstva in sreče. Jadri barvici sta že na zgornji polici.

„Proč, proč," se na vse pretege brani kaktus in Lisasta. Barvici z največjim veseljem narišeta ogromno mastno klobaso na pujskino svetlo liso. Pujska nori. Nori. Porcelanaste nožice žvenkljajo, da trga v ušesih.

Barvici naskočita kaktus. „Ajsa, ajsa," zastoka rdeča in potem še modra. S pekočo bolečino in kaktusovimi bodicami v konicah se spustita s police, tulita kot pri zobozdravniku in puščata barvasto sled rdečih in modrih solza.

„Huhuhu," se krohoče kaktus, menda prvič v življenju, „huhuhu, pa sem ju!"

Lisasto kuha od togote. Najbrž bi bilo vse lepo in prav, ko bi barvici počekali še kaktus. Bilo bi pravično, saj kaktus je njen prijatelj in s prijatelji je treba deliti tudi vse slabo. Tako pa se ta zarukani kreten krohoče, da mu bodice divje migljajo.

„Cvetlična, Cvetlična," se Lisasta v nesreči spomni svoje starejše sestre. Pujska spodaj spet živi pravljico in takrat seveda ničesar ne sliši. „Cvetlična, Cvetlična," hrope Lisasta in mukoma lovi sapo. Kaktus, tega pretegnjenega tepca, še vedno meče od krohota.

Lisasta nenadoma ne vidi ničesar več, ne kaktusa, ne Cvetlične, ne rač. Tudi slišati jih ne more. Vse kar lahko občuti, je obupen bes. Togota v grlu, togota v trebuhu, togota v repku, togota v vsaki taci posebej. Strupene jeze kot hudournih vsaka po svoji poti derejo v pujskino srce. In v nobenem srcu ni prostora za toliko natogotene togote, še v srcu natak njene Lisaste ne. Zažvenketa, da se strese lesena polica in porcelanaste črepinje se razletijo daleč naokoli. In to je vse, kar ostane od togotne Lisaste pujske.

Iz zimske pravljice za nestrpne otroke
ABRA ŠVRK JE KRIV ZA VSE

Jerica Smolčnik

V SENCI TVOJEGA TELESA

*V senci tvojega telesa
se čuti hlad.*

Sonce neusmiljeno žge.

Besede se spotikajo,

padajo na vroč pesek.

Val zbriše sledi,

odnaša zavržene misli.

Dan pada v morje. Sonce izgine.

Poberem sanje

in se zavijam v noč!

RAZCVETELE ČEŠNJE

Že zdavnaj

so se vsule

razcvetele češnje.

Prepletajo se

gole veje.

Pod nogami že šumi

rumeno listje.

Mraz spominja na

sledi ledene.

Bojim se.

Ostani!

Jutri nama

bo topleje!

ČAS

So rekli,

da čas

rane celi!

Kdaj?

Na pomlad,

ko vse zeleni?

Na poletje,

ko vse dozori?

Na jesen,

ko se vase zapreš

in čutiš,

kako skeli?

Povejte -

kdaj čas rane celi?

Vid Sark

TISOČLETNI HRAST IN ENODNEVNICA

Basenski intermezzo

Muha enodnevnicca je besno letala skozi gosto džunglo robatih hrastov. Spustila se je, bolje rečeno, treščila je na tla in razdraženo začela teptati male rastlinice. Rožam je trgala liste in jih zgrizla v sončni prah, praprotim je naglodala stebelca, borovnicam je populila vse plodove.

Opazila je komarja, ki je brezskrbno in nič hudega sluteč brenčal nad njeno glavo. Še isti trenutek ga je potegnila z zračne poti ter ga neusmiljeno pretepla. Komar je še nekaj minut po strašnem šoku ves presunjen v bolečinah sedel na tleh in začudeno gledal predse; muha pa se je že pripravljala, da ugrizne žabo, ki je pravkar pomolila glavo iz blatne mlakuže. Tedaj je dogajanje samozavestno posegel tisočletni hrast, ki je delal zavetje zeleni dvoživki:

"Poslušaj, muha, kaj te je pa pičilo, da takole razgrajaš in uničuješ stvari okoli sebe? Saj nisi sama na svetu!"

"Tišina, hrast! To je moja stvar!"

"No, no, to pa ne! Pravkar si ugonobila nekaj krasnih cvetlic, ki so mi delale prijetno družbo. Mimogrede, tudi Francelj, komar, ki si ga sklatila, je moj stari in dobri znanec. Povej mi svoje tegobe, morda ti lahko pomagam."

"No, ker si ravno tako velik in te ne morem pohoditi, ti pa izdam tragično skrivnost svojega življenja. Enodnevnicca sem in imam precej kratko življenjsko dobo, kot je že iz imena razvidno. In to mi ni všeč. Res me zelo jezi. Toda če že moram biti tako kratek čas na tem svetu, naj si me zapomnijo."

"Draga muha. To, da uničuješ vse, kar ti pride pred oči, ni edini način, da postaneš opazna," je počasi z globokim glasom, kot je to zanj značilno, modroval hrast. "Dobra dela niso bila nikdar prepovedana. Kar pa se tvojega kratkega življenja tiče, ima vsako živo bitje svojo dobo, ki jo je določila narava. In podarjeno življenje se moramo naučiti ceniti. Kaj bi lahko rekel jaz, ki že tisoč let stojim nepremično sredi gozda, okoli mene pa so švigale generacije in generacije drugih živali?"

Muha se je umirila in s povešeno glavo odbrnela stran. Od ihte se je z vso močjo zaletela v oso, ki je ravno hotela zabosti želo v majhnega fantiča, ki se je igral na jasi. Osa je presenečeno zbežala, fantič pa se je naprej valjal po mehki travi.

Enodnevnicca je odletela proti sončnemu zahodu in nekje daleč, pri stičišču neba in zemlje, našla svoj večni mir.

**Največja umetnost je,
v tem zverinjaku
(p)ostati
človek!**

**Blaž
Prapotnik**

Marjan Mauko

LOV

*V tvoje lase se je skrilo sonce,
da se opotekam v to sanjarjenje
pijano. Redim se od dobrote in bojim
vročine, ki jo meče prebarvano sonce*

*na belino marmorja - stare packe
rišejo v dno presahlega studenca
lisico,
ki laja.
Priznam,
ne gre za lisico.
Za starega psa gre,*

hlapim

hlapni!

SOL

*Ni se mi še napisala
pesem, kateri ne bi imel
kaj dodati
ali odvzeti.
Zdi se mi,
da sem kvadrat,
ki je na poti
k sredini
dobil nekaj žuljev.
Med Scilo in Karibdo
ironija
smehlja se ukrivljena
v pokojnino.
Niobe otrok.*

*Ima me,
da bi zakričal:
„Odsekajte mi roko!”
Lažem sebi in drugim.*

*Ketman.
Ko pade sneg,
poledenijo
ceste.*

*„Kje sta neslan kruh in sol?”
Vidim,
skozi okno počesano Peco
zalito,*

*kot
sladoled
Ljubljanske mlekarne.*

*Sončno je,
sije in liže
sladolede
rdeče, bele, zelene -
mavrica.*

*Dobiček raste.
Čisti.*

Reklame! Vabijo.

Ližem.

*Vsak čas se bom stegnil
za pljučnico.*

Kje je sol?

MAJA NOVAK IN KRIMINALKA OŽIVLJENA

V osemdesetih in na začetku devetdesetih let je v slovenski literaturi opaziti težnjo po pisanju žanrske literature. Med slednje se poleg ljubezenskega romana posebej izrazito napoveduje kriminalka kot eden najbolj zanemarjenih in v povojnem političnem sistemu tudi nezaželenih "buržuaznih žanrov". Kriminalke pa ni marala niti slovenska literarna zgodovina, ki je bila, kakor piše Igor Grdina v spremnem zapisu k ponovnemu izidu kriminalke Ljube Prenner Neznani storilec¹, zazrta le v elitno književnost, med katero pa "kriminalka kot naravnost zgledna predstavnica žanrske literature ni na bogve kako dobrem glasu"².

Med slovenskimi literarnimi zgodovinarji je del svoje raziskovalne pozornosti trivialni literaturi namenil le Matjaž Kmecl³, za njim pa v osemdesetih letih še Miran Hladnik⁴, toda osrednja teža njunega znanstvenega dela je ostala na drugih slovstvenih področjih. Grdina opozarja, da je v 19. stol. kriminalka na Slovenskem služila narodni ideji (zločine so zagrešili Prusi ali drugi Nemci, pravica pa je bila v rokah Slovencev) in da je bila tudi kasneje, v l. 1918-1941, pri nas izjemno redka, saj so bila žanrska dela obravnavana z najstrožjimi očmi. Ko pa se je na Slovenskem uveljavil še socialni realizem, je postala kriminalka kot proizvod meščanskega sveta še bolj sumljiva⁵. Socialni realizem je prerasel v socialističnega in v skladu s priporočilom, da naj literatura "odraža življenje" (ki mora biti poštene in ne kriminalne narave), je bila "proizvodnja kriminalk" pri nas ustavljena in ta žanr je živel le še v prevodih (avtorjev E. Wallacea, A. Christie, G. Simenona, A. Conana-Doylea idr.)⁶.

Zanimivo je, da je avtorica prve slovenske kriminalke ženska, pisateljica Ljuba Prenner, po poklicu odvetnica.⁷ Med drugo svetovno vojno je sodelovala v Osvobodilni fronti, po vojni pa je se proslavila tudi kot zagovornica ljudi, ki niso bili na strani novopečene politike. Pri oblastnikih je zato padla v nemilost in bila celo zaprta, "izolirana". Tako je plašč molka zajel tudi njeno literaturo, med katero zavzema "kriminalna povest" Neznani storilec (1939) najvidnejše mesto.⁸ Kljub temu pa, da je ta

kriminalka še danes dokaj tekoče in ponekod tudi napeto branje, vsebuje elemente, zaradi katerih lahko trdimo, da gre že pri prvi slovenski kriminalki za t.i. nečisti žanr. Čemu in zakaj se je to zgodilo, je vprašanje, ki bo ponudilo več odgovorov, toda tudi Prennerjeva se je očitno bala, da bi ji očitali trivialnost. Tako je svoji kriminalki dodala elemente, ki v klasično kriminalno zgodbo pravzaprav ne sodijo. Svojemu literarnemu besedilu je zlasti s številnimi družbeno kritičnimi namigi zavestno namenila še drugačno sporočilno razsežnost.

Dogajanje je iz mestnega prestavila v malomestno, bolj na vas spominjajoče okolje, do katerega zavzame njen pripovedovalec že brž na začetku dokaj ironično stališče⁹. Dogajanje, ki je še polno nekoliko smešnih romantičnih zasukov (osebe si pišejo listke z "Ljubim te" in jih potem izgubijo, tu in tam jih obvladujejo presilna čustva; besedilo jih pospremi s celo množico klicajev, preveč na gosto odmerjenih za hladno kriminalko itd), se razvija tudi v številnih ostrih dialogih, polnih tako pogovornih kot narečnih izrazov, pa tudi sočnih zmerljivk (kot "ta načičkana smrdokavra"). Iz njih je razvidno, da sta razgledanost in trezno misleč um na strani žensk, ne pa moških (brezumno in do nerazodnosti se namreč zaljubljujejo moški in ne ženski liki). Svoji kriminalki je Prennerjeva dodala še ostro družbeno kritično os zlasti s podobo majhnega kraja Lipnice, katerega glavno vzdušje se giblje med hudobijo in umazanostjo mišljenja, "ki vidi v vsakem človeku, ki ni ustvarjen ves po lipniškem kopitu, nečedno žival, od spolzkih želja prežeto mrcino, v vseh zavrnjenih grehih povaljano grdobu."¹⁰ Z groteskno spačenostjo pa je Prennerjeva zarisala tako govorni izraz (ki meša francoščino s slovenščino) kot tudi zunanjo podobo bogataške Gorjakove družine (za katere člane je značilna močna telesna neskladnost, pospremljena z značajsko nadutostjo¹¹). Tako je svojemu pripovedovalcu dovolila kanček pristranskosti in pravico, da pokritizira bogatega lesnega trgovca, ki z močjo denarja, ne pa intelekta, vlada omejeni Lipnici. Tudi policiji, ki naj bi v majhnem trgu poskrbela za red, Prennerjeva ni namenila prijazne podobe - njeno nesposobnost je upodobila z grotesknim parom Žegelj-Kegelj.

Prennerjeva je tako napisala kriminalko, ki po prenekateri značilnosti odstopa od klasične, iz velikega sveta v slovenski prostor prodirajoče "kriminalne zgodbe". Ali je s svojim besedilom, ki je bilo žanrsko nezaželeno, obenem pa je izšlo še tik pred začetkom druge svetovne vojne, vplivala tudi na novejšo, v osemdesetih letih tega stoletja oblikujočo se ljubezen do te literarne zvrsti, je sicer težko soditi, toda dejstvo je, da je že prva slovenska kriminalka nekako deformirana. To pa je lastnost, s katero se ponaša tudi večina postmodernističnih "kriminalnih besedil".

¹ Igor Grdina: Ljuba Prenner in malomeščanska kriminalna povest Neznani storilec. V. Neznani storilec. Malomeščanska kriminalna povest. Mihelač Ljubljana, 1992.

² Gl.op.1, prav tam, s.149.

³ Matjaž Kmecl: Od pridige do kriminalke ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze. Mladinska knjiga Ljubljana, 1975.

⁴ Miran Hladnik: Trivialna literatura. (Literarni leksikon; zv.21) Državna založba Slovenije Ljubljana, 1983.

⁵ Gl.op.1, prav tam, s.149-152.

⁶ Igor Grdina: Ljuba Prenner in malomeščanska kriminalna povest..., s.149.

⁷ M. Kmecl navaja v knjigi Od pridige do kriminalke kot vir prve slovenske kriminalke sicer Jakoba Aleševca (1842-1901), toda Alešovec je v letih 1874-1879 pisal le krajše pripovedi z naslovom Iz sodnijskega življenja, izhajajoče v Novicah, medtem ko je Prennerjeva avtorica prvega slovenskega kriminalnega romana.

⁸ Igor Grdina, pisec spremne besede k novi izdaji tega romana v l.1992, torej po 53 letih od prvega in edinega izida iz l. 1939, je poudaril, da ta roman Ljube Prenner sicer ni nikakršna "velika knjiga", da pa je zgodovinsko razvojnega pomena v inoderno pojmovani slovenski literarni zgodovini, ki nima več žanrskih predsodkov, predvsem pa ostaja tudi pomemben del tradicije, iz katere še vedno raste vsa razvijajoča se slovenska proza. (Gl.s.155)

V zvezi z Ljubo Prener pa da je šlo za "prepoved spomina", ki da je doletela take, "ki so se upirali krasnemu novemu svetu v podobi vladavine idejne in sploh vsakršne avantgarde delavskega razreda". (Gl.s.147)

⁹ Sodeč po medklicu: "O, Lipnica ima tudi kavarno." (s.44.)

¹⁰ Ljuba Prenner: Neznani storilec..., s.13.

¹¹ Npr. v opisu dialoga:

" Papači! Ali si vendarle kaj izvedel v mestu (...)?" je čivkala gospa Marjola Gorjakova, se sladko nasmihala svojemu vstopivšemu zakonskemu drugu Francetu in vlekla gornjo ustnico nad trdo nastavljene umetne zobe, med katerimi so se bleščali zlati nastavki." (S.59)

Leta 1990. izide v samozaložbi roman Branka Gradišnika *Nekdo drug*¹². Besedilo je slovenski literarni zgodovinar Marjan Dolgan pospremljal s komentarjem, da je to "najboljša slovenska kriminalka"¹³. Gradišnikovo besedilo je tekoče berljivo, kompozicijsko brezhibno in gladko izpisano. Toda tudi on ni vzdržal na polju t.i. čistega žanra. Roman *Nekdo drug* je namreč že močno zaznamovan s postmodernističnimi značilnostmi, med katerimi zavzema igra z jezikom najbolj opazno mesto. Dialogi so napisani v ljubljanski, tako pa je tudi posvetilo ("Lublani pa Lublancankam!"). Romanu je na koncu dodana jezikoslovna študija Velimirja Gjulina v neknjižnem jeziku, to je v jeziku Ljubljane in okolice.

Osrednji lik te "najboljše slovenske kriminalke" ne ve, kdo je, ali je razcepljena in potemtakem nevarna osebnost ali ne, ali je on množični morilec ali ne, ima torej dvoje (ali več) jazov, taka pa je tudi Gradišnikova knjiga, za katero je značilno večplastno dno. Njena napeta zgodba ne skriva komunikativnosti, ki pa ne nagovarja le braica, temveč sega tudi na področje literarne tradicije, filma (roman je nastal po filmskem scenariju) in ustaljene jezikovne norme. Zaradi dodane jezikoslovne študije na koncu ne ostaja zgolj literarno besedilo, temveč kombinacija leposlovnega in ironiziranega strokovnega besedila.

Gradišnikova kriminalka uveljavlja in potrjuje postmodernistično tradicijo palimpsestnosti, obenem pa uresničuje ne le literarno, temveč tudi politično geslo iz osemdesetih let, t.i. pravico do drugačnosti, kar lahko razumemo tudi kot pravico do drugačnosti žanra, torej tudi kriminalke. Sledi značilni postmodernistični poetiki, ki zahteva, da mora biti metafikcijski tekst kot prvotno besedilo izbrisan tako, da ni razvidno, za katero besedilo gre oz. da je le-to razvidno le še v obrisih¹⁴. Gradišnik tako na ravni zgodbe vzpostavlja dialog z zgodbo o Jacku Razparaču, ki pa ne živi le v literaturi, temveč tudi v filmu. Le-to postavi v Ljubljano, pri čemer skrivnostnemu nasilnežu, ki strahuje mesto, pušča kar njegovo staro, svetovno znano ime. Klasično kriminalko pa Gradišnik razgrajuje tudi z naslovi posameznih poglavij, ki so lahko ironični kot npr.:

"TOREK

dan hudih preizkušenj in odličnih cmokov."

Deziluzija, namreč da vendarle ne gre za čisto pravo, krvavo resno zgodbo, je tako samoumevna in najde potrditev tudi v razvoju nadaljnjega dogajanja (namreč da osrednji literarni lik nima amnezije, kakor se boji, da potemtakem ni ne bolan in ne Razparač).

V Gradišnikovi kriminalki imamo opraviti s temeljnimi postmodernističnimi postopki, ki se odražajo v sproščenem odnosu do vsakršnega (literarnega, filmskega, jezikovnega) izročila, z medbesedilno komunikacijo¹⁵, zlasti pa z razvrednotenjem literarnega modela, kakršnega predstavlja kriminalka. Gradišnik kriminalko tako poglobi kakor parodira¹⁶, s svojo večslojno kodiranostjo literarnega dela pa je utrl pot romanu Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah (1993) Maje Novak, ki predstavlja novost v razvoju tega žanra pri nas, obenem pa doslej najbolj postmodernistično slovensko kriminalko.

Tudi Maja Novak je dogajanje v svoji kriminalki postavila v sodobnost, prvo poglavje se namreč pričinja "v petek, petega avgusta 1988"¹⁷. Z naslovom, nekoliko dolgim za klasično

kriminalko, pa je tudi namignila, da naj bralec računa na preoblikovan literarni žanr - Izza kongresa je v slovenski literaturi namreč zaseden naslov, saj je roman s takim imenom v 19. stol. napisal že Ivan Tavčar¹⁸. Roman Maje Novak prinaša mnogo namigov na slovensko in svetovno literarno tradicijo ter s svojo osnovno usmeritvijo, predvsem pa s t.i. dvojno kodiranostjo dela, v katerem lahko uživa tako šolano kot nešolano bralstvo¹⁹, uresničuje predvsem različne postmodernistične postopke, med katerimi je t.i. medbesedilnost²⁰ na prvem mestu.

V zvezi s tem romanom lahko govorimo tako o "tekstu v tekstu" kakor o "palimpsestnosti" in "transtekstualnosti", obenem pa pričujoče besedilo kot stališče duha, kot "Kunstwollen" s svojo ironijo, metajezikovno igro in "maškarado na kvadrat" ustreza izhodiščnim literarnim postopkom, kakršne je med evropskimi pisatelji najbolj slavno ustoličil eden od prvakov tako postmodernistične teorije kot prakse, Umberto Eco²¹.

Dogajanje za svoj "kriminalni roman", ki prinaša kratek dogodek in dolgo iskanje zločinca ter se kljub kratkemu časovnemu obsegu štirih dni razrase v kar 19 poglavij ter tudi s to nesomerno nabuhlostjo namiguje na preoblikovanje značilnega žanra, je Novakova postavila v Dubrovnik, na kongres pisateljev kriminalk, ki kakor kongresi nasploh in kot pričajo odmevi v literaturi - npr. tudi pri Dubravki Ugrešić²² - ponujajo marsikaj skrivnostno napetega, pa tudi smešnega. Kongresi pa so po Novakovi namreč prireditve, na katerih se udeleženci "kitijo s tujim perjem"²³.

Družina pisateljev se poda na izlet z ladjo, ki doživi brodolom, pri katerem je medtem, ko se drugi uspešno rešijo, nekdo vendarle ubit - in v slogu najboljših kriminalk (kot npr. pri Agati Christie) je treba storilca poiskati kar med udeleženci izleta samimi. Primera se, ob nerodni asistenci omejenega policista seveda, loti živahno in bistroumno dekle Miki - in že zgolj z osrednjim detektivskim likom prične Novakova razgrajevati del kanona t.i. klasične kriminalke. V njej lahko namreč kot amaterski detektiv nastopita ali spreten moški ali pa ostarela, čeprav še vedno bistroumna in vitalna dama (kot npr. gospa Marplova v romanih A.Christie).

Tega, da se je vzorovala pri številnih svetovno znanih piscih kriminalk, pa Novakova sploh ne skriva. V svojem romanu porabi številna znana literarna imena, kot npr. lik dobrodušnega in raziskovalno ne preveč spretnega Watsona, ki postane v njeni kriminalki pisatelj, namesto prijatelj Sherlocka Holmesa pa Mikijin zvesti spremljevalec. Ironično spogledovanje s t.i. velikim svetom razodevajo tudi imena drugih likov v romanu, npr. Patricija Frančeškin. Postmodernistično "dvojno dno" pa je zelo dosledno uporabljeno na primer že kar na ravni oblikovanja literarnih likov, za katere se izkaže, da imajo vsi po vrsti dvojno identiteto (pisatelji se predstavljajo s psevdonimi; opat ni opat, temveč je vanj le našemljen; ta ni pisatelj, temveč tat in vlomilec, oni pa ni Francoz, temveč Kanadčan itd.). Tudi ime osrednje junakinje, Miki, spominja prej na Disneyevo Miki miško kakor pa na okrajšavo za slovensko zveneče ime Mihaela.

¹⁸ Ivan Tavčar: Izza kongresa. Roman je bil napisan v l. od 1905-1908.

¹⁹ A. Debeljak: Postmoderna sfinga..., s.124.

²⁰ M. Juvan: Dialog literature z literaturo..., 105-107.

²¹ Umberto Eco: Postmodernizem, ironija in zabava. Nova revija 1984/28-29, s.3238-3240.

²² Roman hrvaške pisateljice Dubravke Ugrešić z naslovom Forsiranje romana reke (Zagreb, 1988) kot parodija na pisateljska srečanja in kongrese predstavlja namreč enega najbolj posrečeno napisanih postmodernističnih romanov.

²³ M. Novak: Izza kongresa..., s.136.

¹² Branko Gradišnik: *Nekdo drug*. Samozaložba Ljubljana, 1990.

¹³ Gl.op.1, prav tam.

¹⁴ Aleš Debeljak: Postmoderna sfinga. Wieser Celovec, 1989, s.104.

¹⁵ Prim. Marko Juvan: Dialog literature z literaturo ali kaj so literarne reference. Problemi-Literatura 1987/1, s.99-111.

¹⁶ Prim. Aleš Debeljak: Postmoderna sfinga..., s.118-121.

¹⁷ Maja Novak: Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah. Založba Obzorja Maribor, 1993.

Povsem neklasična, značilno postmodernistična pa je v tem romanu tudi vloga pripovedovalca. Ta je močno poudarjen, obenem pa izrazito avtoironičen - izraža se namreč z vzvišenim in dokaj zastarelim "mi" (v slogu "Natančneje ne bomo povedali"), s svojo avtoritarno izrazitostjo pa bralcu ne dovoljuje, da bi ga prezrl. Njegova ironija je prisotna domala v slehernem komentarju (npr: "Diplomirali sta z nadpovprečnimi ocenami in tako postali odrasli in brezposelni."²⁴), obenem pa celo v opombah, ki igrajo povsem enakovredno vlogo kot osrednje literarno besedilo in so romanu značilno postmodernistično dopisane, neposredno nagovarja bralca²⁵. V opombah pa celo polemizira s samim seboj²⁶ - pokritizira na primer lasten, nespreten prevod iz Shakespearovega Hamleta. Pripovedovalec se oglašča v literarnem besedilu, v opombah, pa tudi v številnih oklepajih znotraj besedila samega²⁷.

V kriminalki Izza kongresa je pripovedovalec tisti, ki ustvarja notranjo polemiko v zvezi z vprašanjem, zakaj poznamo Slovenci tako malo kriminalk oz. na to, čemu je (bil) naš odnos do tega žanra v zgodovini tako vmemaren. Slovence označuje kot majhen, literarno intelektualističen in depresiven narod, pri katerem je že "(...) zamisel kriminalističnega romana, kaj hočemo, nezdržljiva z žitjem majhnega naroda, ki - spet po definiciji - ne more rojevati velikih zločincev, zato tudi velikih detektivov ne potrebuje. Niti sag o njih."²⁸ Močno pa ironizira tudi splošno razširjeno mnenje Slovencev o sebi kot o pomemnem narodu: "Prav tako bi lahko govoril kosu kamna v dubrovniškem obzidju."²⁹ Tako razumemo tudi okolje, v katerem se roman odvija, namreč hrvaški in mediteranski Dubrovnik, čigar živahna razsežnost je primerljiva z vzdušjem v katerem koli svetovnem mestu, kot zavesten odmik od značilne slovenske samozazrtosti in vaseuetosti, kot prizorišče, kakršnega avtorica na Slovenskem prav zaradi že kar folklorne prepoznavnosti domačih mest, očitno ni mogla najti.

Pripovedovalec v romanu Izza kongresa se za oživitev kriminalke kot žanra zelo izrazito in povsem odkrito zavzema. Podobno kot Umberto Eco³⁰ želi podreti ograjo med t.i. visoko umetnostjo in zabavo in poudariti vrednost zabave, pa tudi pouka ob zapletenem dogajanju. Po njegovem je trivialna literatura, ki jo kritiki tako zaničujejo in kamor sodi tudi kriminalka, vendarle zmogla ustvariti mite, podobe o svetovih pa naseliti z več kot z eno generacijo.

Podoben odmev bi našli tudi v drugih razmišljanjih o postmoderni kot o ljubezni do prezrtih žanrov, npr. v ameriškem zapisu Leslie Fiedler Prekoračimo mejo - zapolnimo vrzel³¹, v katerem piše, da so "najboljši romani doma na otroških policah" (pri čemer opozarja, da se je v preteklosti marsikateri pisatelj moral pretvarjati, da piše samo za otroke, saj je le tako smel vstopiti v čudoviti svet svoje domišljije). Na področju romana je obdobje Prousta, Joycea ali Manna končano, v zvezi z vrednotenjem sodobne književnosti pa se sprašuje, ali sploh obstaja kritika, ki bi

ustrezala novim postmodernističnim smerem in načinom pisanja³².

Novakova izpostavlja kriminalko predvsem kot moralistično zatrt žanr, njeno nenastajanje pri Slovencih pa povezuje zlasti s strahom intelektualcev, ki so se bali priznati, da radi prebirajo tudi t.i. trivialno literaturo. Njen pripovedovalec se iz njihovega sprenevedanja tako ponorčuje:

"Kriminalk se ni branila, če so bile napisane v verzih in se je o njih predavalo pri pouku svetovne književnosti."³³

In še:

"Nekega dne bomo doživeli, da bo Slovenec napisal kriminalko, v kateri bo glavni junak samo pil in ničesar odkrival."

Takoj nato pa v opombah:

"Medtem se je žal že zgodilo. Slovenec se imenuje Tomo Rebolj in se podpisuje kot Aaron Kronski."³⁴

(Pri tem velja pripomniti, da je omenjeni pisatelj resnična in ne "zgolj" literarna oseba ter da njegov psevdonim ne namiguje na "krono", kakor bi utegnil pomisliti lahkoverni bralec, temveč na zvezo "kronični pijanec".)

Kriminalka zavzema po Novakovi vidno mesto v svetovni književnosti, z veseljem pa je ne prebirajo le "ljudje z dna", temveč tudi intelektualci. Osnovna misel Maje Novak se, čeprav nekoliko za šalo, glasi takole: Če ljubiš Shakespeara, še ni nujno, da sovražiš kriminalko. Ali pa: Osnova Shakespearovih dram je pogosto kriminalna zgodba, torej sta obe vrsti literature, trivialna in t.i. visoka, med seboj tesno povezani. Povezuje ju prav zgodba, saj morajo imeti vsa velika besedila iz svetovne književnosti tudi jasno prepoznavno, zanimivo in napeto napisano zgodbo. Od tod tudi toliko citatov iz Shakespearovih del v kriminalki Izza kongresa, saj so sižeji Shakespearovih dram v bistvu kriminalke. Seveda pa Novakova v svoji hvalnici kriminalki nalašč tudi pretirava - kot npr. da "pesmi ne bere nihče, kriminalke pa vsi"³⁵, čisto resno pa je razpoznavno njeno mnenje, da kriminalka tudi izobrazuje in nudi pot h klasični literaturi (namreč h kasnejšemu branju le-te). Pisateljica pa pove tudi to na svoj, ironičen način: "Neverjetno, koliko citatov za vsakdanjo rabo vesten bralec lahko napaberkuje v kriminalkah. Od Homerja do Jamesa Joycea."³⁶

Toda kriminalka Maje Novak ne bi bila postmodernistična, če se v njeni "šklatli ne bi skrivalo še nekaj škatic" in če torej kljub ljubezni do tega žanra ne bi ironizirala oz. parodirala tudi njega. Tako se na primer na ladjici, ki odplove na pomorski izlet, zberejo sami pisci kriminalk. Osebe se pogovarjajo o zgradbi kriminalk, ki jih vendar dobro poznajo, med potniki pa se najde celo nekdo, ki piše parodije na kriminalke. Že od samega začetka nasnuje Novakova zgodbo, ki nosi v sebi še mnogo manjših, množičnih se zgodb, in ironizira ne le dogajanja, temveč tudi lasten pripovedni postopek, nenazadnje pa tudi samo sebe kot avtorico kriminalk³⁷. Tako ena od njenih literarnih oseb, pisateljica Caporalova, v svojih kriminalkah karikirano natančno izgraja svoje dogajanje in piše "s štoparico in lekarniško tehtnico v rokah", "svoje storilce pa je končno brez izjeme razkrinkala zato, ker se njihovi alibiji niso ujemali z objektivno ugotovljenim potekom dogodkov - in razlika je v najboljšem primeru znašala minuto in sedeminštirideset sekund ob upoštevanju dejstva, da je v trenutku umora začelo deževati."³⁸

²⁴ M. Novak: Izza kongresa..., s.15. Podobno ironičen je na primer tudi

²⁵ Npr.: "Ljubezen je otrok ciganke, itd. (Carmen) - veš?" (s.129)

²⁶ "Najbolj umazan umor med umori" (zelo nespreten prevod Shakespearovega Hamleta). " (s.95)

²⁷ Npr.: "Watson, ki je, odkar se je bil vrnil v generalštab v opatovi sobi, cukal Miki za rokav (seveda le v prenesenem smislu, ker je nosila zelo izrezano in oprijeto majico brez sledu o kakšnih rokavih), kot da ji ima nekaj nujnega povedati, je onemel." (s.57)

²⁸ M. Novak: Izza kongresa ..., s.10.

²⁹ Gl.op.4, prav tam.

³⁰ Umberto Eco: Postmodernizem, ironija ..., s.3240.

³¹ Leslie Fiedler: Prekoračimo mejo - zapolnimo vrzel. Problemi-Literatura 1986/7, s.104-116.

³² Gl.op.2, prav tam, s.104.

³³ M. Novak: Izza kongresa..., s.24.

³⁴ Gl.op.1, prav tam, s.103.

³⁵ M. Novak: Izza kongresa..., s.129.

³⁶ Gl.op.1, prav tam, s.172.

³⁷ Poleg romana je Novakova zlasti v reviji Literatura objavila številne kratke zgodbe, ki predstavljajo parodijo na kriminalke (npr. Misterij lihega dvigala).

³⁸ M. Novak: Izza kongresa..., s.67/68.

V zvezi s številnimi uporabljenimi vzori iz domače in svetovne književnosti pa Novakova hudomušno pripominja:

"V dvajsetem stoletju je pisatelju mnogo lažje plagirati kot biti povsem izviren."³⁹

In da sta postmodernistični "plagiat" kakor tudi postopek pisanja zgodbe v zgodbi še bolj dosledna, se na koncu izkaže, da je resnični vzrok za morilsko strast prav plagiat. Toda tudi o tem kriminalnem primeru nekdo že piše novo knjigo.

V skladu s svojim razumevanjem kriminalke in možnosti, ki jih ta nudi, pa se je Novakova odločila za t.i. smešno kriminalko, o čemer pričajo tudi metafore, neobičajne za ta žanr:

"Drugi so zaplahutali s perutni in zakokodakali kot kokoške, kadar se pod njihovo gredo sprehaja lisjak."⁴⁰

Ali pa:

"(...) in pokojnika je nekdo zadavil; to pa pomeni, da utegne v enem naslednjih dni ista oseba zadaviti, zabosti, zastrupiti ali kako drugače zavdati še komu izmed njih; da se skratka jastreb (če naj ostanemo pri perutninskih metaforah) utegne znova spustiti nad nemočne piščančke."⁴¹

V romanu najdemo številne dialoge, ki so primerna podlaga za filmski scenarij. Prav v njih se avtorica izkaže kot izjemna poliglotka, saj združuje nenavadno množico tujih jezikov (ob domači slovenščini nastopajo še italijanščina, angleščina, francoščina, nemščina, španščina, srbsščina, hrvaščina in dalmatinščina s posebno duhovitimi kletvicami s Korčule).

Novakova je tudi spretna poznavalka socialističnega političnega žargona, s katerim karikira bivši jugoslovanski socialistični sistem (samoupravljanje, policijo, birokratski jezik, različne dogme, nacionalizem ipd.), kar doseže vrh na mestu, ko srbski sindikalni dopustniki sredi hrvaškega Dubrovnika v vojaškem besednjaku (in s kletvicami vred) osvajajo plažo, kakor da bi osvajali nova državna ozemlja:

"Šta se to beli u gori zeleni - pa pička im materna, opet mi je neko zauzeo mesto! Još juče su tamo u onome čošku bili jastuci i peškiri moje porodice, a vidi danas - proterali su nas! Al nećemo mi to da trpimo, ovo je sveta zemlja naših oca, carstvo Dušanovo - DOGODIĆEMO SE! Imigranti van!"⁴²

Odlomek namiguje na demagoške govore Slobodana Miloševića in na njegovo tezo o "preganjanem srbskem narodu", na kateri je spretno zgradil svoj politični vzpon. Ne le na tem mestu pa se kriminalka izkaže tako tudi kot žanr, ki premore ostre elemente družbene kritičnosti, čeprav se zdi na prvi pogled za kaj takega povsem neprimerna. Poleg že naštetega se namreč odkrito ponorčuje tudi iz političnih govorov, montiranih sodnih procesov (z zgodovinarsko natančnostjo omenja na primer proces proti četverici pred slovensko osamosvojitvijo v Ljubljani), pa tudi iz države Jugoslavije v celoti. Tako npr. na nekem mestu N gwen, eden od literarnih likov, reče:

"In vzdržite se literarnih kritik, saj tudi sami niste ravno Edgar Wallace. Sicer bi zdaj sedeli na kakšnem resnem kongresu v kaki civilizirani državi, ne pa v tej prisrčno zmedeni neuvrščeni Jugoslaviji."⁴³

Humor, ki je v tem romanu na prestolu, pa se smeje po "angleško", hladno in vzvišeno. Osebe v dialogih kar tekmujejo, kako bi druga drugi z novo domisljico zaprle usta. Nastopi tudi množica filmskih gagov, združenih z burlesknimi prizori, na prenekaterem mestu pa zaživi prava komedija zmešnjav (osebe množično prihajajo in odhajajo, njihova identiteta se menja, govorijo "vstran" kot pri Molieru, kot v italijanski Commedii dell'arte nastopijo žive in dejanske - kot npr. univerzitetni profesor Milčinski z ljubljanske Pravne fakultete - in take, ki so izmišljene,

pogosto se preoblačijo, veliko vlogo igrajo dogodki iz preteklosti, listki in pisma itd.)

Kljub temu pa, da je roman v celoti parodično naravnat (v ta namen je tu in tam okrašen še s socialističnimi popevčicami tipa "Lepo je v naši domovini biti mlad"), pa imamo opravka s povsem klasično kriminalno zgodbo, katere zasnova je povsem enaka kot v večini najbolj znanih kriminalk (v skupini oseb nekdo zagreši umor, amaterski detektiv - pri Novakovi je to ženska - ga raziskuje, vse osebe imajo za umor motiv, čeprav sprva tega ni videti, vmeša se praviloma neučinkovita policija itd.). To pa je tudi mesto, na katerem se lahko, čeprav zgolj asociativno, vrnemo spet k Ljubi Prenner kot avtorici prve slovenske kriminalke.

Naj se zdi še tako naključje, pa vendar je tudi Maja Novak po poklicu pravnica. Pravnica, čeprav brezposelna, pa je tudi njena osrednja junakinja, navihano dekle Miki. Obe pisateljici, tako Prennerjeva kot Novakova, pa sta svoji kriminalki zapisali izrazito družbeno kritično, pri tem pa izpostavili ženske like, katerih moralna moč in intelekt prekašata moške - sporočilo, ki za klasično kriminalko ni najbolj običajno. Tako Miki Arzenšek, literarna figura Maje Novak, noče in noče biti odvisna od svojega Watsona, čeprav si on srčno želi, da bi se njegova izvoljenka vendar obnašala "kot prava dama" - namreč da bi tu in tam vsaj omedlela. Prav zato - ali pa predvsem zaradi tega - pa se ne moremo strinjati z zapisom kritičarke Ignacije Fridl, ki je ob izidu romana Maje Novak v reviji Literatura zapisala, da ostaja Novakova "zavezana ženski liniji klasičnega detektivskega romana (...)". Ni nam namreč jasno, kaj na bi "ženski detektivski roman" sploh predstavljal. Po našem mnenju obstajajo samo dobre kriminalke - in kot v našem primeru tokrat namesto izpod peresa uspešnih pisateljev, pač uspešnih pisateljic.

Silvija Borovnik

ODSEVANJA,

časopis za leposlovje in kulturna vprašanja.

Izdajatelj: Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec
in Literarni klub Slovenj Gradec.

Uredniški odbor:

Blaž Prapotnik (grafični urednik, v.d. gl. in odg. ur.),
Andrej Makuc (poezija, dramatika),
Tone Turičnik (proza), Franc Juričan (esejistika),
Alenka Horvat, Matjaž Zanoškar
in Andreja Gologranc (tajnica uredništva).

Naslov uredništva: ZKO Slovenj Gradec, Francetova 5,
62380 Slovenj Gradec. Telefon: (0602) 42 660.

Naklada: 400 izvodov.

Tisk: Koroška tiskarna, Slovenj Gradec.

Cena: 200 SIT.

Slovenj Gradec, 25. maja 1994.

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije
sodijo ODSEVANJA med proizvode, za katere se
plačuje prometni davek po stopnji 5%.

³⁹ M. Novak: Izza kongresa ..., s.208.

⁴⁰ Gl.op.2, prav tam, s.57.

⁴¹ Gl.op.3, prav tam, s.57.

⁴² Gl.op.1, prav tam, s.83.

⁴³ M. Novak: Izza kongresa ..., s.113.

TOVARNA MERIL SLOVENJ GRADEC

Tovarna meril je tretja najstarejša tovarna v Slovenj Gradcu. Korenine segajo v "spodnji mestni mlin" ob reki Mislinji. Nekateri pisci domnevajo, da so prve proizvode - stole - izdelovali že leta 1872, drugi pa poudarjajo, da je ta mlin kupil leta 1896 Josef Farsky in ga preuredil v obrat za izdelavo stolov. Toda leta 1904 ga je prodal J. A. Sieglu, lastniku obrata zložljivih meril v Polzeli; lastnik je še istega leta preselil proizvodnjo zložljivih meril v Slovenj Gradec. Tovarno meril je vodil 17 let. Podjetnik je s sinom, strojnim inženirjem, izdelal različne specialne stroje za izdelavo meril. Veliko skrb je posvečal tehnični opremljenosti tovarne. Še pred I. svetovno vojno je kupil Franciscovo turbino z močjo 30 KM. Kvalitetne izdelke so prodajali preko posrednikov na Dunaj, v Budimpešto, Krakov, pa tudi v Hamburg, Novgorod in Torino.

Proizvodno tehnologijo je imela tovarna dobro razvito. Delavci so bili vestni in natančni pri delu. Pred I. svetovno vojno je povprečno delalo 10 moških in 30 žensk, ki so dobivale le polovico moške plače (3 krone na teden).

Tovarnar Siegel je leta 1921 prodal tovarno ljubljanski industrijski in trgovski družbi Lavrenčič & CO. To je bil čas, ko je tovarna pridobila manjšo sušilnico lesa, regulator za turbino in električni dinamo. Proizvodnjo so razširili in začeli izdelovati še trikotnike, priložnike, lesene peresnice za šolarje, kar so dobro prodajali. V tovarni je delalo okoli 60 delavcev. Toda zaradi prevelikega kopičenja zalog je zašla v finančne težave.

Leta 1927 je tovarno meril kupil Ivan Mikolič. V začetku leta 1928 je novi lastnik sporočil okrajnemu (sreskemu) glavarstvu v Slovenj Gradcu, da je pričel "z opravljanjem proste obrti" in prosil za obrtni list. Ivan Mikolič je bil dober podjetnik, dogradil je nove proizvodne prostore, kupil nekaj naprav in uvedel še nekatere nove izdelke. Leta 1933 so pognali parno lokomotivo z močjo 100 KM. Kupili so sodoben reskalni stroj. Pred drugo svetovno vojno je bilo v tovarni 148 strojev in naprav. Tovarna je tedaj izdelovala: merila za livarje ali procentna merila, vodne tehtnice (libele), trikotnike, šolski pribor, lesene igrače, pisarniško opremo itd. Izdelke so prodajali na takratnem jugoslovanskem trgu, izvažali pa v Avstrijo, Belgijo in celo v Palestino. Lastnik je načrtno prilagajal proizvodnjo tržnim zakonitostim, kar se je odražalo v gibanju števila zaposlenih - od 100 do 160 delavcev.

Iz pisnih in ustnih virov je mogoče razbrati, da je bila povprečna plača delavca od 400 do 500 din na mesec, v drugih tovarnah pa so zaslužili trikrat več. Delavci so delali v slabih delovnih razmerah.

Med okupacijo so del proizvodnih kapacitet preusmerili za potrebe nemške vojske: izdelovali so lesene barake, garderobne in sanitetne omarice itd.

Tovarnarja Ivana Mikoliča so Nemci zaprli že aprila 1941 v zbirnem taborišču v Šmartnu pri Slovenj Gradcu. Po izgnanstvu se je vrnil v Ljubljano, po vojni pa umaknil v tujino (v Argentino). Po osvoboditvi je bilo Mikoličevo premoženje podržavljeno.

V tovarno so se vrnili stari in prihajali novi delavci. (Med II. svet. vojno podjetje ni bilo poškodovano.) Leta 1946 je slovenska vlada z odlokom ustanovila Tovarno meril. Vodili so jo - najprej šestčlanski iniciativni odbor, pozneje pa delegati, ki so se pogosto menjavali.

Leta 1948 je postal prvi direktor podjetja Franjo Jurjec.

Delavci so z veliko delovno vnaprejšnostjo dosegali izredne delovne uspehe. Leta 1949 so namestili sodobne varnostne naprave, zgradili skladišče za tekoče gorivo in mazivo, povečali sušilnico za les, usposobili lastno elektrarno, izboljšali delovne razmere in dobro gospodarili na svoji ekonomiji. Leta dni pozneje so začeli izdelovati geodetske potrebščine, stekli so prvi poskusi izdelave preciznih logaritemskih računal. Izvažali so v Anglijo, na Ciper in Malto, Nizemsko in drugam. Leta 1953 so izvozili tretjino proizvodnje. Zaposlenih je bilo 250 delavcev.

Sredi petdesetih let (1954) so adaptirali strojni oddelk. Tradicionalnemu proizvodnemu programu so se pridružili izdelki iz brizganih plastičnih mas in akrilnih plošč. Leta 1965 so ob starih objektih postavili še novo proizvodno halo (2.500 m²) za obrat plastike. Tržišče je terjalo tudi razna kovinska merila: tesarske in ključavničarske kotnike, alu libele in tračna merila. Število zaposlenih je naraslo na 550 delavcev.

Leta 1972 se je Tovarna meril na temelju referendumske odločitve priključila k proizvodnemu in trgovskemu podjetju Slovenijales iz Ljubljane.

Nov razvojni investicijski program je obsegal dve fazi naložb: prva je zajela postavitev nove proizvodne hale za obrata plastike in kovin v Pamečah, druga pa adaptacijo nekaterih objektov lesne ga obrata. Na novo lokacijo so se selili leta 1975.

Leta 1976 je podjetje zašlo v večje ekonomske in finančne težave, poslovno leto so zaključili z izgubo. Kolektiv je sprejel sanacijski program, ki ga je v kratkem času uresničil; v tovarno so se začeli vračati delavci, ki so jo prej zapustili. Leta 1979 se je Tovarna meril preoblikovala v tri TOZD: Les, Plastika in Kovine ter DSSS. Leta 1982 se je iz TOZD PLASTIKA izdvojila posebna enota Kopa terminali - s program računalniške opreme, pozneje TOZD Kopa, Računalniški inženiring. Leta 1984 je bilo v vseh TOZD Tovarne meril zaposlenih 588 delavcev. Izdelke so izvažali v ZDA, ZRN, Italijo, Francijo, Veliko Britanijo, Belgijo itd.

V zadnjih letih so se nekdanje TOZD preoblikovale v samostojne družbe. Najprej se je osamosvojila TOZD Kopa - Računalniški inženiring, pozneje pa Kovine, Plastika in Les. Danes uspešno poslujeta družbi Kovine in Plastika; prva večji del proizvodov izvažna na vse kontinente (neposredno in posredno), Plastika pa prodaja predvsem na domačem trgu, izvažna pa v Avstrijo in Nemčijo. Družba Les je zaradi ekonomskih razmer precej zmanjšala proizvodnjo, zdaj uspešno posluje v novo nastali družbi Koples ob sodelovanju in programski povezanosti z družbo Kovine. Izdelke izvažna v številne dežele. V vseh družbah Tovarne meril je danes zaposlenih okoli 350 delavcev.

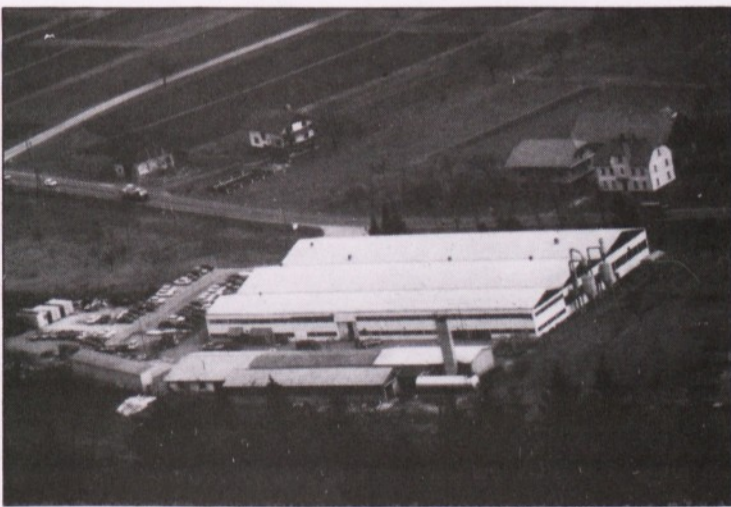
Tovarna meril je v devetdesetletnem razvoju v tehnološkem in tehničnem pogledu dosegla velik razvoj in bila znana po kvalitetnih izdelkih doma in v tujini. Tudi zdaj noče zaostajati, čeprav so gospodarske in tržne razmere zelo zapletene.

Posebej kaže poudariti, da je po drugi svetovni vojni z velikim posluhom reševala stanovanjska vprašanja svojih delavcev, skrbela za oddih, razvijala različna športna tekmovanja in kulturna prizadevanja, ustanovila sindikalno pihalno godbo (1947), ki je prerasla v sedanji pihalni orkester Slovenj Gradec, itd.

Ob 90-letnici delovni kolektiv ponosno cení spodbude iz preteklosti in tehta možnosti za uspešnejšo prihodnost!

Uredništvo Odsevanj iskreno čestita ob jubileju!

Jože Potočnik

Družbi Kovine in Plastika

Vida Slivnik-Belantič

Rodila se je 6. oktobra 1945 v Radljah ob Dravi. Šolala se je na Pedagoški fakulteti v Mariboru pri profesorjih Maksu Kavčiču, Lajčiju Pandurju in Slavku Koresu. Študij je nadaljevala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je po diplomi pri prof. Maksimu Sedeju opravila tudi slikarsko specialko, pri prof. Zoranu Didku in prof. Gabrijelu Stupici. Kot študentka je prejela študentsko Prešernovo nagrado. Danes živi in ustvarja v Ljubljani. Preden se je leta 1986 odločila za status samostojnega umetnika, je delala kot likovni pedagog na ljubljanskih srednjih šolah, istega leta je dobila tudi naziv docentke za slikarstvo.

Za svoje delo je prejela več nagrad in priznanj. Več kot petdesetkrat je samostojno razstavljala, tako doma kot v tujini ter se udeležila pomembnih skupinskih razstav. Njene slike so v javnih in zasebnih zbirkah doma in v svetu, tudi v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu, kjer je večkrat razstavljala, tako samostojno, kot tudi na skupinskih razstavah.

Dela Vide Slivnik-Belantič so podobe, ki so jih ustvarila njena osebna razpoloženja in odzivi na zunanji svet ter razgaljajo umetništvo pogleda na svet, njena razmišljanja in intuitivna odzivanja. Hkrati spontano združujejo likovno in vsebinsko komponento, razum in dušo, ki sta skladna tudi v odnosu do likovnega občinstva. Slivnikarjeva zna združiti modernizem s tradicionalnimi likovnimi prvinami ter poudariti pomen in vrednote slikarstva kot samostojne umetnostne zvrsti, ne da bi se pri tem ponavljala v že videnih in preživetih vzorcih. Njene slike so mojstrsko dodelan in estetski objekt, z znano fabulo in motivom, vendar na prvi pogled ne tako jasno berljive. Pod lupino prikritega lahko prepoznavamo tihožitja, krajine in figure ali pa se prepustimo mehki poeziji form in barv. Slivnikarjeva je še posebej predana barvi. Govorimo lahko o njenem osebni koloritu, kjer prevladujeta zelena in modra barva, ki pogosto izveni v violetnih tonih. Pretehtano izbrani akcenti zaživijo v beli, črni ali rdeči barvi. Lahko bi celo rekli, da je njen izbor barvne skale spontano dejanje s tipičnim ženskim predznakom. Gre predvsem za korelacijo med zeleno in vijolično, med zeleno barvo, ki pomirja in preraja ter je zato toliko bolj človeška in ženska ter njenim antipodom vijolično barvo. Vijolična barva pomeni prehod iz življenja v smrt in v dialogu z zeleno barvo sklone življenjski krog rojevanja in umiranja.

Ploskve slik, nastalih v sedemdesetih letih, so bile gladke z izrazito svetlo-temnimi kontrasti, v osemdesetih, še bolj pa v devetdesetih letih, pa je umetnica razgibala teksturo površine s smelimi potezami čopiča. Ponekod je s kredo zarisala čez mehke barvne nanose ter prekrila slikovno površino s skoraj nasilnimi risi oljnih pastelov. S tem je stabilizirala slikovno polje, hkrati pa je ta agresivna črta postala pomagalo, da se zavemo realnega življenja in hkrati

Prasnovi - materije prime. Zato moramo slike Vide Slivnik-Belantič gledati večplastno. Beremo jih lahko kot palimpsest ter sproti odkrivamo sporočilnost in platenje likovnih zakonitosti. Le-to se začne že pri sami slikarski podlagi ter se nadaljuje v specifičnih formah s katerimi razgrajuje in prekriva telesnost prepoznavnega predmetnega sveta.

Njeno slikarstvo je tako hkrati realno kot irealno, temelji pa na slikarskih izkušnjah, kot tudi na sporočilih, ki prihajajo iz globin nezavednega. Ob vsem tem ne moremo dvomiti v iskrenost umetniškega ustvarjanja, na katerem gradi domala že dolgo četrstoletje, brez velikih pretresov, toda vztrajno in zaneseno - Slivnikarjeva ostaja zvesta vrednotam Slikarstva, ki ga postavljajo na piedestal Umetnosti.

Milena Zlatar

Vida Slivnik-Belantič. Rast. Akril na papirju, 1993, 100 x 70

